ДЕРРИГАЧА МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

ШОАТТА, 5 МАРТ
№ 28 (4196).
1966 шу

Мах 2 кап.

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Советеи Министрий Советеи орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

ЯЛАТ КХЕДЕРИЙ БЕХКТОКХАМЕ ХА

Дерригa советски халкъ санна, деташ гIоздаьнна къахьегаш ба укх деношка Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхой. Массайолча моттигашка кIоаргта Iомаеш а шерра ювцаш а я КПСС XXIII съезда Директивай проект. Доккхий а бехктокхаме а декхараш да ворхI шера плана тIа белгалдаьхараш. Республика къахьегамхой бIубенна ба из сийлахь-йоккха программа толамца кхоачашъергхилара. Цар шерра социалистически яхь йоаржаяй парте XXIII-ча съезда сийна, белгалдоах хьалхашка латта декхараш сихагIа кхоачашдергдола наькъаш.

Пятилетка хьалхарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра шерра социалистически яхь а йоаржаяь, чуйнна къахьегаш ба республика юртбоахама къахьегамхой а. Бехктокхаме ха я царна хIанзара яр. ХьатIакхаьчай бIаьстан балхаш дIадоладу ха. Из болх лерттIа чакхбаккхарга хьежжа мара карагIдаргдац укх шера лакхара хьувкъам чуба.

ХIанз хьалхашка латта декхараш бехктокхаме долга дика кхета а деш, республика дуккхача боахамаша ханнахьа кийчо яьй бIаьстанна, дIадоладаьд кхашкара балхаш.

Эттача ханах пайда а эцаш, хьалха дув ялат дIаде болабеннаб Грозненски районерча боахамий механизатораш. Хьалхарча деношка дена цар къахьет нормаш тIехкхоачашъеш. Ала деза цигарча боахамаша бIаьстанна дика кийчо яьлга. Ханнахьа тоаяь яьккхай ерригa техника, кийчдаьд эшаш дола фу. Цудухьа хIанз хийцца кхашкара балхаш де йиш йолаш ба уж. ХIанзле цигарча механизатораша дIалийнад 3 эзар гектар гаргга ялат. Дика лел цига кхашкара кхыдола балхаш а.

КПСС XXIII-ча съезда сийна кхашкара балхаш лоацчача хана чакхдаха аьнна дош а денна, яхь йоаржаяь къахьегаш ба Нурски района боахамашкара механизатораш. Цар берригa низ тIабахийтаб агротехнико дIадеххача тайпара ялат сихагIа дIадера, ханнахьа тIоадал соцаяра, кхашка маьшша удобренеш яхкара. Сийленца кхоачашву цигарча механизатораша шоаш денна дош.

Дика лел кхашкара балхаш Сунженски районерча Щеча Эскара цIерахча колхозе а. ДIадахача шера гурахьа дена дIаболабир цу колхоза къахьегамхоша укх шера лакха хьувкъам чуэцара къовсам. Гурахьа ялат дIадийнача кхашка минеральни удобренеш тайсар, ерригa техника кийчъяь дIаоттайир, бIаьсти юш йолча культурай фу кийчдир, ишттa кхы а. ХIанз вIадла зехьа ха ца йоаеш сухалбаь дIахьу кхашкара балхаш. Чакхдоаккхаш латт лаьттанцара тIоадал соцаелга, ялатийна лаьрхIа горох дIайийна баьннаб механизатораш. Гурахьа дIадийнача кIина подкормка еш латт. Колхоза механизатораш бIубенна ба укх шера шоаш лакха хьувкъам чуэцаргхилараx.

Цхьабакъда, массанахьа ишттa делац балхаш. Республика цхьадолча боахамаша геттара ледара кийчо яьй бIаьстанна. Цхьабараш хIанз а техникана ремонт яь баьннабац. ХIанз шерра кхашкара балхаш дIадоладе дезача хана техникана ремонт еш латт Наьсарен районерча совхозашка а. Дукха сухалбеш бац йу балха цигара кулгалхой. ДIадахача декадах духхьал 9 машина мара ремонт янзар Наьсарен районе, хIаьта дIахо тоае езаш кхы а 28 трактор я.

Ишттa ледара латт из болх Ачхой-Мартана районе а. ХIанзчул тIехьагIа тоае езаш 20 машин я цига. Эсала лел цига дIадоладенна кхашкара балхаш а.

Тракторашта ремонт яра план кхоачашъяьяц МалгIабика, Шаьла, Шелковской районашкарча боахамаша а.

Кхетадеш ма дий, хIанз бIаьстан балхаш сихха чакхдоахилга техника кийча хиларах тийша долга. ТIаккха фу де дага ба хIанз а тракторашта ремонт елга чакхдаккханза долча боахамий кулгалхой? Кхы дIахо ла мегаргдац из гIулакх. Лоацчача хана дика тоа а яь кхашка яраяха еза ерригa трактораш. ХIанз эттача ханах кхетамца пайда а эцаш, массадолча боахамашка шерагIа доаржаде деза кхашкара балхаш. Лоацчача ханеи агротехника бокъонаша дIадеххача тайпара дикеи дIае еза бIаьстан юв культураш, соцае еза лаьттанцара тIоадал. Кхетамца чакхдаккха деза гурахьа йийнача культурашта подкормка елга а удобренеш кхашка товсилга а.

Культурашта ханнахьа культиваци е еза. Шерра йоаржае еза механизаторашта юкъе социалистически яхь. Хьалхарча деношка дена вIаштIехьдаккха деза балха учет елга, механизаторий материальни безам совбоаккхилга. ХIанзаехьа тоаяь дIаоттае еза кхашкара культстанаш.

ЛоархIаме гIулакх да боахамашка йолаш мел йолча автомашина ремонт елга. Уж кийча хила еза бIаьстан балхашта.

Кхашка арабовла беза вай агитатораш. КПСС XXIII съезда Директивай проект кIоаргта дIа а йовайташ, цунца дувзаденна хIара коллективана хьалхашка латта декхараш белгалдахара тIаберзабаь хила беза цар низ. Уж декхараш кхоачашдара тIехьа лоаттабеча къовсаме шийн моттиг белгалъяккха новкъостал де деза хIара механизатора.

Культпросветучрежденеш декхарийла я кхашкарча механизатораштa дикагIа гIулакх дергдолаш болх вIаштIехьбаккхара хIанзехьа уйла е.

КПСС XXIII съезда Директивай проекта тIа белгалдаьккхад «юрта боахама ерригa отраслеш айяра, халкъа вахара хьал тоалара хьаьдда лоархIам болаш эггара хьалха ялат доаккхилга» хилар. ХIанзехьа массадолча боахамашка теркам тIабахийта беза цу гIулакха.

Къаьстта теркo е езаш гIулакх да кхашка хий дуллилга. Цу балха юкъе дукха кхоачамбоацараш да вай республике. Щенхаштта тоабе беза из болх а.

Партийни организацеш, колхозий, совхозий, юртбоахама производственни управленей кулгалхой декхарийла ба пятилетка хьалхарча шерара бIаьстан балхаш толамца чакхдоахаргдола гIулакх вIаштIехьдаккха.

РСФСР Министрий Совете

1965 ШЕРА ЯЛАТА КУЛЬТУРАШ, ЯЛАТИЙНА ЛАЬРХIА ХЬАЖКIАШ, КОАРТОЛАШ, ШЕКАРА СВЕКЛА ЧIОАГГIА ХЬУВКЪАЯР, ДУККХАГIА ЯХАР, ПАЧЧАХЬАЛКХЕНГА ЙОХКАР ДУХЬА АВТОНОМНИ РЕСПУБЛИКАША, КРАЯША, ОБЛАСТАША ЛЕЛАЯЬЧА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ЯХЬА ИТОГИЙ ХЬАКЪЕХЬА

РСФСР Министрий Совет хьежай 1965 шера ялата культураш, ялатийна лаьрхIа хьажкIаш, коартолаш, шекара свекла хьувкъаяра, дуккхагIа чуяра, паччахьалкхенга йохкара, автономни республикаша, краяша, областаша лоаттаьча социалистически яхьа итогашка. Яхье котъяьннарех лаьрхIай:

а) ялата культурашта: Краснодарски край, Белгородски, Ульяновски, Иркутски область, Татарски АССР. Краснодарски крайна, Белгородски, Ульяновски, Иркутски областашта, Татарски АССР-а карара кара тела РСФСР Министрий Совета Ще байракх а хIараяр 15 эзар сом долаш йола ахчан премеш а яла лаьрхIад. РСФСР Министрий Совета карара кара тела Ще байракх Иркутски областага йита а цунна 15 эзар сом ахчан преми яла а Воронежски, Брянски, Тульски, Орловски, Московски областаштеи Приморски крайнеи хIараяр пхи эзар сом а долаш йола ахчан шоллагIа премеш яла;

б) ялатийна лаьрхIача хьажкIашта: Черсий-Балкхарой АССР. Карара кара тела РСФСР Министрий Совета Ще байракх Черсий-Балкхарой АССР-ага йита а цунна 15 эзар сом ахчан преми яла а лаьрхIад. ХIараяр 5 эзар сом а долаш йола ахчан шоллагIа премеш Краснодарски крайнеи Къилбаседа-ХIирий АССР-аи яла;

в) коартолашта: Ленинградски область. РСФСР Министрий Совета карара кара тела Ще байракх Ленинградски областага йита а цунна 15 эзар сом преми яла а. ХIараяр 5 эзар сом а долаш йола ахчан премеш Московски, Горьковски, Владимирски, Свердловски, Сахалински, Камчатски областашта, Чувашски АССР-аи Карельски АССР-аи яла;

г) шекара свеклана (фабрични): 1965 шера шекара свекла (фабрични) дукхагIа яккхараи паччахьалкхенга йохкараи Алтайски края, Нохч-ГIалгIай АССР, Курски областа колхозашеи совхозашеи дика болх баь хилар белгалдаьккхад, хIаьта царна хIараяр 5 эзар сом а долаш йола ахчан премеш яла а лаьрхIад.

ВФП ЗАЯВЛЕНИ

ПРАГА, 2 март. (ТАСС). Дунен халкъашта юкъерча кхалнаьха денца — 8 мартаца дувзаденна дерригача дунен тIара къахьегаш бола кхалнах чIоагIа даькъала бувц профсоюзий Дерригдунен федераце, йоах селхан кепа теха араяьккхача а ЧТК агентства хьакхайкаяьча а ВФП секретариата заявлене тIа.

Дунен халкъашта юкъерча кхалнаьха денца дувзаденна ВФП къаьстта чIоагIа даькъала бувц дерригача халкъаца цхьана шоай даьхе мукъа яккхар духьа, американски империалистий варварски агрессена духьала турпале къовсам лоаттабу Вьетнама кхалнах.

Къахьегача кхалнаха лоаттабеча къовсамца цхьоагIо хилийтар духьа ВФП массаза а къовсам лоаттабанза баргбоацаш лоархI къахьегача кхалнаьха гIулакхаш тоадар духьа, хIаьта цунца дувзаденна къахьегача кхалнаьха проблемашта йола дунен халкъашта юкъера профсоюзни консультативни комитет вIашагIйолла а лаьрхIад. Цун заседани укх шера хургья. ХIара мехка гIулакхаш шо-шоай тайпара хилар теркал а деш, чIоагIагIа йола кампанеш чакхъяха хьожаргья из комитет къахьегача кхалнаьха хьашташ лорадар духьа лоаттабеча къовсама аьттона йола формаш лахар духьа.

8-ча марта ди белгалдаккхар, дунен халкъашта юкъера барт-цхьоагIо шоаш хьаллоацаш а кхалнаьха законни бокъонаш лорае, хьаьха, шерье, цар дIадехаш дола шоай тайпара хIамаши дикагIа дола вахари бахьан долаш, империализмана, колониализмана, неоколониализмана духьала, прогресс, паргIато, машар бахьан долаш къовсам лоаттабеча дерригача дунен тIарча къахьегамхоша дIадехаш дола юкъара хIамаш кхоачашдайта ловш а хилар дIахьокхар духьа вIашагIкхетара берригa къахьегаш бола маIанахи кхалнахи тIаххьех ВФП.

Шийна юкъевоагIача 138 миллион къахьегамхочун цIерах ВФП из къовсам лоаттабеча къахьегамхошта дош лу ше массе оагIорахьареи чIоагIеи уж хьаллоацаргхилараx.

Къахьегама совгIат

Гудермесерча Новогрозни яхача поселкера слюдяной фабрика коллектив дуккхача къамех болча нахах латт. Сийленца накъа йода филиала коллектив. КПСС XXIII-ча съезда. Ханал хьалха кхоачашъяьй филиала болхлоша шин бетта план а.

Дика къахьегарца белгалбаьннa ба мастера нов. Умарова Галинас кулгалдеча сменацара шипальцаш Умарнашаева Саламат, Эльсаева Куржан, Абдулаева Совдат, кхыбараш. Смена нормаш 110—115 процент кхоачашъю царех хIаране. Хьалхара моттиг дIахецаргйолаш бац цеха болхлой.

Ерригa шоай торонаш оарцагIа яьхай филиала коллективо квартала план 25-ча марта кхоачашъяра. Из да болхлоша хьамсарча парте XXIII-ча съезда кийчду къахьегама совгIат.

Э. ИСАЕВ.

Шера план ханал хьалха кхоачашъяра яьржача социалистически яхье хьалха латташ я Нохч-ГIалгIайчен химически завода лак деча установка коллектив. Цо лаьрхIадар феврала план тIехкхоачаш а еш планал совгIа ткъо тони лак арахеца. Уж декхараш тIехкхоачашдаьд — бетта планал совгIа 60 тонн продукци арахийцай установка болхлоша. Цига хьинаре къахьегарца белгалбаьнна ба болхлой А. Д. Линаренко, М. П. Дьяченко (бригадир) Я. Умаров, кхыбараш.

СУРТА ТIА: Дьяченко Иван керте латта коммунистически къахьегама сийлен цIи лелаю бригада. И. Плиева сурт.

ДИКА КИЙЧБЕННАБ

Пятилетка хьалхарча шера бIаьстан балхашта дика кийчо ю тха района къахьегамхоша. Дерригача боахамаша керттера теркам тIабохийт лаьттан структура дикагIа хилийтара. БIаьстан культураш пхийтта эзар гектара тIа дIае лерхI укхаза. Из дерригa лаьтта гурахьа зяба аьхад.

Шекара свекла, хьажкIаш, тхьамка, кхыйола юртбоахама культураш кхее 180 звено вIашагIъеллай районе укх шера. Хьалхе а хьакъоастаяьй хIара звенос болх бергбола участок.

Кердача технологех шекара свеклаи хьажкIаши кхееш йийтта механизированни звено хургья.

Кхаь шера вIаштта Светличнй Владимира методах шекара свекла кхееча «Шалинский» совхоза шоллагIча отделенерча Амерсултанов Султана звенос къаьстта дика кийчо ю бIаьстанна.

Дика лаьтта да звенона дIакъоастадаьр. Горох чуийцачул тIехьагIа шозза дисковани яьй цунна. ХIаьта цхьа ха яьнна оасар тIадаьнначул тIехьагIа органически минеральнии удобренеш а товсаш аьхад.

ДIадахача шера дика толамаш даьхар Амерсултанова звенос. Планах хIара гектара тIа 180 центнер яккха езача 282 центнер шекара свекла яьккхар цар.

Ишттa хьажкIий лакхара хьувкъам кхебир «Джалка» яхача совхозерча Айдамиров Iимранеи Зармаев Абдулсаидеи.

Укх кердача шера шишша бIаь гектара тIа хьажкIаш кхее декхараш тIаийцад цу шинне.

Царна дIакъоастадаь лаьтта гурахье а зяба аьхад. ХIара гектара 20 тонн кхоачаргйолаш ширдаьнна кхои минеральни удобренеши ехкай. Ерригача техникана ремонт яьй.

«Шалинскийи» «Южныйи» совхозаша а кхоачашъяьй кхашка кхо дIаоазара план.

Лакхара хьувкъам кхебара боккхача лоархIаме да дIадув фу дика кийчдар. ДIадув фу Iалашдара план йизза кхоачашъяьй района ерригача колхозашеи совхозашеи. ШоллагIчеи кхоалагIчеи сортал лохагIа доацаш дIадувча боарамга кхоачадаьд фу.

ТIехьбисац механизатораш а. Тракторaштеи тIехьаювзача инвентараи махулла сихагIа ремонт яь яккхара хьинар совдаьккха къахьегаш ба хIанз механизатораш. ГIулакх дика лел.

Боккхача лоархIаме да Iана замалахь агротехнически курсаш вIашагIъехка юрта къахьегамхошка дешийтар. ХIара отделене, бригаде, колхозе кружокаш вIашагIъехкай. Укхаза дешаш ва 370 саг. Цул совгIа 115 поливальщик а ва кийчвеш. Кружокашка шоай знанеш лакхъю бригадираша, звеньевойша, учетчикаша производстве хьалха латтараша.

Района совхозашка бив бетта йолча курсашка дешаш 258 тракторист ва. Къаьстта дика кийчъю къона кадраш «Автуринский», «Джалка» яхача совхозашка. Укхаза дешаш ва 73 тракторист. Хургболча трактористаша трактора устройство, из лелае хар Iомадарал совгIа юртбоахама культураш кхеяра агротехника а Iомаю.

Укх шера хьалкхе а яь 200 тонн тхьамка екъа лист паччахьалкхенна дIаяла еза района совхозашеи колхозашеи.

«Автуринский» яхача совхозе 200 гектара тIа кхедергда тхьамка. Из лоархIаме культура дIае лаьрхIа кийчлуш ба боахам. Биотопливо, питательни смесь, парникашта лаьрхIа рамаш Iалашъяьй совхозо. Полиэтиленови пленкаш, ядохимикаташ кийчъяьй.

ХIанз района боахамашка мел бу болх пятилетка хьалхарча шера юртбоахама ерригa продукташ яхара декхараш тIехкхоачашдара тIаберзабаь ба. Из ишттa хургхилара шеко а яц.

Х. ЯЛХАРОЕВ.
Шаьла районни производственни юрта боахама управлене керттера агроном.

ГIУЛАКХАШ ТОАДЕННАД

Пхе шера планах йолча парте XXIII-ча съезда Директивай проект дег тIара раьза а болаш тIаийцай Сунженски района Ассински баьца даарий-сомий совхоза болхлоша. Царна сийленца жоп а луш тIагIертта къахьегаш ба уж. Совхозе дика йоакхо ю кхаш тоадара, юртбоахама культураш сихха дIаерзи сомий бешамаш тоаярaи.

ДикагIчарна юкъе белгалъяккха езаш я баьца даараш кхедеш йола Л. Е. Лафазана кулгалду № 7 йола бригада. Помидораш, саьмарсаькх, нарсаш, кхыйола культураш дIаювргйолча хIара гектара тIа 20 тонн ширдаьнна кхои 3—4 центнер минеральни удобренеши ехкай бригадо. ТIоадал дIакъовлар духьа макхаш даьхад кхашка. Iан замалахьа хий диллад.

Хьинаре къахьегаш ба Тищенко Якова кулгалдеча № 10 йолча бригада болхлой. Цар лаьрхIад хIара гектара тIара Iажаш 30—35 центнер, гIамгIаш 110 центнер, хьачаш 200 центнер, ишттa кхыбола сом чуба.

— Сийленца кхоачашдергда оаха, — йоах нов. Тищенко, — оахош тIаийца социалистически декхараш.

К. ГЛОТОВ.

Грозненски индпошива фабрчка чуйоагIача № 1 йолча модай ателье коллективо доккхий социалистически декхараш тIаийцад КПСС XXIII-ча съезда сийленца накъа яхара. ЦхьоалагIча квартала план 26-ча марта кхоачашъе лерхI. Къахьегама овсарле 5,5 процент лакхъергья, паччахьалихенна кхоергья 250 киловатт-сахьат электроэнерги.

ТIаийца декхараш толамца кхоачашдара ерригa торонаш оарцагIъяьхай ателье коллективо. ХIамаш тегара шин бетта план 26-ча феврале кхоачашъяьй. Планах лаьрхIачул совгIа тийга хIамаш 1800 сома маьха я. ХIанзлехьа кхояь электроэнерги 180 киловатт-сахьат да. Къахьегама овсарле 3,2 процент лакхъеннай.

Болх нийса вIаштIехьбаккхарах тоpo хиннай ишттa лакха къахьегама толамаш даха. Вив-вив саг чу а воагIаш вIашагIъехкай бригадаш. Пхе денна баьча балха итогаш ю. Балха тIа нийсденна кхоачамбоацараш дIадахаран уж кхы ца нийсдалийтарач боккха къовсам лоаттабу. Цудухьа укх тIеххьарча хана тегача хIамай дикал лакхъеннай.

Хьинаре къахьегарца белгалбаьнна ба нн. Николаенко, Мальсагова, Джабраилова, Усманова, кхыбараш. Сменах нормаш 125—130 процент кхоачашъю царех хIараче.

Сурта тIа: мастер З. Х. Мальсагован М. А. Николаенкои хIамаш тегаш я.

И. Плиева сурт.

СОВЕТСКИ ВЫМПЕЛ ВЕНЕРА ТIА

Тохкамаш дара оттаяь программа толаме кхоачашъяьй Венерага яхийтача, планеташта юкъе лелача советски автоматически станцеша. Белггала аьлча, «Венера-3» яха станци кхаь беттаи ах беттаи никъ баьчул тIехьагIа СССР герб тIалатта вымпел шийца а йолаш Венера яхача планета тIа Iохайнай.

ТАСС-а корреспондента И. Шапирос астрофизик волча Украински Iилмай Академе академикагара Н. Барабашевгара дийхар эггара тIехьагIа Iилмана гучадаьннарашка хьежжа Венера тIарча физически хьалий хьакъехьарча массехк хаттара жоп далар.

ХАТТАР. Ховш да, Венера кхаьтача морхий пордоно къайлаяьккха хилар. Укх тIеххьарча шерашка фу гучадаьннад Iилмахошта цу морхий пордон хьакъехьа?

ЖОП. Кхыметтел эггара чIоагIагIа йолча телескопашка гIолла зийча а, хIаьта ишттa спектора тайп-тайпарча участкашка даьхача сурташ тIара а цхьа оагIув мара йоаца IажагIча бессара диск санна хет вайна Венера. Юкъ-юкъе мара зелац гIийло, гучох, морхаш чIоагIагIа кхотаяларах хьахинна, жIакаши кIаьдаши.

БIаь дюйм йолча телескопа новкъосталца американски астронома Ф. Росса вIаштIехьдаьннад ультрафиолетови сурташ тIа цкъаза гучалелхаш дола баьде жIакаши кIаьдаши зе. Цу тайпарча кIаьдий сурташ даьхад харьковски астрономаша а.

Харьковски университета обсерваторе йIаьххача хана планета сурташ даьхад светофильтрашка гIолла. 1964 шера август бутт бовш оаха сурт доаккхача хана тхона Венера диска тIара гучабаьлар Iалаьмате боккха, 20 миллион квадратни километр гаргга бола баьде кIаьд. 20 дийнахьа гуш хилар из, цул тIехьагIа байна дIабаьлар. КIаьда бос цIе бесса бар. Из гуш бар кхыметтел спектора баьццарчеи товбессарчеи доакъошка а. Цо хьахьокх Венера тIа зеденна баьде кIаьдаши кхыдола хIамаши, цхьаболча астрономаша яххача тайпара, оптически иллюзи хиллане а ца хилар.

Фу хиннаяр оаха сурт даьккха кIаьд? Даьхача сурташта обратка яраи спектограммашта бокъонца фотометрически тохкамаш дараи йиш хулийт массехк тайпара хетадала. Цхьабакъда, шеко йоацаш да цаI — ужжал йоккхий белгалонаш гучаялaро тешал ду Венера тIа цхьа низ бола процессаш хулаш хилара. Венера морхий пордон Iалама хьакъехьа хIанзалца цхьан уйлан тIа сейцабац астрономаш.

Масала, французски Iилмахочоа Б. Лиона хет из пордув догIан морхашта тара я аьнна. ХIаьта американски астронома Р. Вильда хетар кхы тайпа да, Венера морхий хьоа ультрафиолетови низах хьахулаш йолча формальдегида кристаликех латташ а хи тIара гIетта Iанараши углекисли гази химически вIашагIхоттаяларах хьахинна а ба аьнна. Кхыча Iилмахошта хетачох, цу морхашта юкъе я ша бурильгаш а, чIоагIагIа баьннача михо планета тIехен тIара айбаь урагIбихьа дом а.

Харьковски обсерваторе Венера сурташта обработка еча хана гучадаьлар, цун тIехе хин яр хулчча тайпара кизга хьисапера тIехе санна сийрда хилар. Из тайпа гIулакх бакъдеш хилар цу планета тIа эттача сердалон поляризаци Iомаеча хана. Из эффект ишттa хила мег, хIана аьлча Венерана гонахьара морхаш ша бурилгаш юкъе йолаш хиларах кизга хьисапе лепаш йоландаь.

ХАТТАР. Венера атмосферахи цун составахи фу йоах вайна хIанз Iилмахоша?

ЖОП. ХIанз деча тохкамаша хьахьокх, планета морхий пордувна тIера атмосферни тIоа геттара биткъига а цигара давлени лоадамбоацаш а хилар. Лаьттан тIа Iочуийцача Венера радиоизлучене тешал ду, цун атмосферана юкъе вай лаьттан тIа ди къувкъара тара а цхьабакъда цул эзарза чIоагIагIа а йола низ бола электрически разрядаш хулаш хилара. Массехк шу хьалхагIа американски астронома И. Стронга вIаьштIехьдаьлар 24 километр лакха айяьча телескопа чу гIолла планетага хьежа. Цун атмосферана юкъера цунна зееннай хи тIара гIетта Iы. ХIаьта спектральни земаш даьхачул тIехьагIа гучадаьлар планета морхий тIоана тIа гIолла Лаьттан тIарчул цига 70-зза дукхагIа долча углекислотай тIоа бодаш хилар.

Венера спектора юкъера советски астронома Н. А. Козыревна гучадаьннад ионизированни молекулярни азота оасий. Из бакъдаь ишттa хьахьекхад цул совгIа нейтральни азотеи атомарни кислородеи оасаш гучадаьхача английски Iилмахочо Б. Уорнера даьча тохкамаша а.

Юххера а, Крымски астрофизически обсерваторе Iилмахошта планета спектора юкъера дукха ха йоацаш кислород гучадаьннад. Морхашта кIалхарча тIоанаца а хила мегаш да из.

Атмосфере кхы тайпа газаш хиларах аьлча, цу хьакъехьа хIанзалца хьагучадаьнна цхьаккха а хIама дац.

ХАТТАР. Кердача даннеша яхачох температура миштай планета тIа?

ЖОП. Укхаза хIанз а кIезига дац термоэлементийн радиометрийн новкъосталца а радиоземаш доахаш а хьакхаьчача даннешта юкъера Iилмахой барт вIашагIа ца кхеташ дола деш.

Масала, юххьанца тоъал нийса даьхача бустамаша йиш хилийтар планета дийнахьарча, сердало тIалаттача оагIон тIара температура Цельсе 40—50 градуси бийсанарча оагIон тIа 23 градусага кхоачаш лохлуши хилар соцаде.

Цхьабакъда советски радиоастрономаша А. Кузьминеи А. Соломоновичеи эггара тIехьагIа даьча тохкамаша кхыча тайпарча выводаш тIа вигар. Низ болча радиотелескопа новкъосталца даьхача земаша хьахьекхар, Малх зените эттача хана Венера районашка Цельсе 200—300 градусага кхоачаш температура лакхлуш а хIаьта бийсанна нолага кхоачаш лохлуш а хилар. ХIаьта «Маринер-2» яхача американски автоматически станце даьхача бустамаша кхыметтел 480 градус йола цифр а елар. ХIаьта сийрдаяьккхаи сийрдаяккханзеи йолча полушарий температурашта юкъера юкъ 80 градус хулар.

Уж дагадоацаш хьакхаьча даннеш ларде а лаьца хIанз массехк тайп-тайпара гипотеза хьалхашка оттаяьй Венера тIарча физически хьалий хьакъехьа. Уж я парникови, эолосферни, ионосферни оалаш йола а кхы тайпа а теореш.

Парникови гипотезах лерхI планета тIара лакха температура белггала планета юкъеерзаяьча газий тIоано хьахулийтача, Iалаьмате чIоагIача парникови эффекто хьаллоаттаеш йола тIехен тIара температура хилар.

Цхьаькха уйла (эолосферни) сенах латт аьлча, из латт, морхий тIоан кIалхара атмосфера Iалаьмате бекъа а йIовхалла кхохкабенна а тIоа хиларах. ЧIоаггIа хьекхача михо хьувзабеш дема кIур лоаттабу цига. Цу теорех 80 процент хиллал йола атмосфера углекисли газах латташ хила еза. Морхий тIоа 22 километр лакха ба. Тlехенна еш йола давлени — 4,3 атмосфер.

Юххера а, ионосферни гипотезах лоархIаш да, лакха температура планета тIехенна йоагIаш а йоацаш, цун ионосферана йоагIаш хилар. Цу теорех тIехен температура лакха хила йиш йолаш яц. Морхий тIоа 12—15 километр лакха ба, хIаьта тIехен тIара давлени цхьа атмосфер я.

ХIанз а ала хала да, цу кхаь гипотезах эггара нийсагIа яр малагIа я. Дог доахийла я, «Венера-2», «Венера-3» яхача вай автоматически станцеш тIара хьаийцача материалаша Лаьттан гаргагIарчеи къайленаш йолаш йолчеи лоалахочун физически хьалий хьакъехьа керда маьхера хоамаш лургхилараx.

ПАРТИЙНИ ВАХАР

ПАРТОРГАНИЗАЦЕ ХЬАЛХЛЕНЦА

Тха партийни организаце мугIарашка 113 коммунист ва. Партбюрос даим терко ю производства лоархIамерча участкашка коммунисташ дIа-хьа нийсбара.

Промысла коммунисташа шоашкара хьокхам а телаш коллектив оарцагIйоах паччахьалкхен плани социалистически дехкараши кхоачашдара. Укх тIеххьарча хана парторганизаци дукхагIа йоакхо е яьннай производствереи бытереи коммунистий лоархIам лакхбара, кадраш дIа-юха нийсъяраи хьалкхеяраи дешай.

Цу гIулакха лаьрхIа промысле вIашагIъеллай 8 партгруппа, цига балхаш денз ба коммунистех 60 процент совгIа бараш. Цу партгруппаша Iалашлу мехкIаьттеи гази яккхара планаш кхоачашъергйолаш массе бригадашта даим партийни тIахьожам лоаттабелга.

Масала, 1961 шера денз мехкдаьтта доаккхача № 1 йолча бригаде парггруппоргалла болх беш ва нов. Максов Иван Акимович. Бригаде 5 коммунист ва. Уж массава а коммунистически къахьегама член ва. Цхьаккха а вац парех балха норма кхоачаш ца еш, къахьегама дисциплина телхаеш, брак еш. Бригадо толаме кхоачашъяьй паччахьалкхен плани социалистически дехкараши.

Нов. Максова каст-каста къамаьл ду партгруппоргий семинарашка балха опыт ювцаш, из дика рационализатор ва.

Промысле дикагIа лоархIаш ба №№ 2, 3, 4 йолча бригадай партгруппоргаш нн. Гузяев И., Коротков И., Новиков Н. Цу бригадаша даим тIеххоачашъю паччахьалкхен план. Партгруппоргаша шоай керттера дехкар лерхI нахаца бу организаторски кхетамеи болх. ХIаране леладу партгруппа балха дневник, каст-каста вIашагIа а бетталуш шоай балха опыт ювц цар, производственни дехкараш кхоачашдараи балха тIа дола кхоачамбоацараш дIалахараи вIаши новкъостал ду.

Ший керттера чIоагIале партгруппаш а лерхIаш партийни бюрос йоккха терко ю къахьегамхошта юкъе бу организаторски кхетамеи болх тоабара. Партбюро заседанешкеи партсобранешкеи каст-каста дувц партийни группай балхахи мехкIаьттеи гази йоаккхилга дIахо дегIадоаладара дехкарехи дола дешаш, иштта кх. дI.

Партгруппоргаша дакъа лоац бюрои партсобранешкеи дувца дешаш кийчдеча, хан-ханнахьа совещанеш ю партгруппоргашца, цига дувц партгруппай аргIанара дехкараш, партийни балха формаши методаши.

Партбюро членаш каст-каста хул партгруппашка, бригадашка, производственни дешаш цигтача къоастадара царна новкъостал ду. Партбюрос хадданза йоакхо ю коммунистий политически сакхетами культурно - технически боарами лакхбара, хIара денна тIахьожам лоаттабу политически дешара системе занятеш миштa ю хьажара, ханнахьа гуча а доахаш дIадоах кхоачамбоацараш. Цу деррига гIулакхаша партийни бюрога йиш хилийтай 1965-ча шерарчул дикагIа боахама дехкараш кхоачашде.

Масала, мехкдаьттеи гази яккхара план телемеханизированни промысло кхоачашъяьй 102 процент, 21,9 эзар сом ахча а кходеш. Толаме кхоачашъяьй 1966 шера январь бетта паччахьалкхен план.

ХIанз парторганизаце шийдеррига низаш тIадерзадаьд долаш долча кхоачамехи торонехи махулла дукхагIа пайда а эцаш КПСС XXIII-ча съезда лаха деззача тайпара накъа дахара а, КПСС ЦК Директивай проект массанена шерра дIайовзийтара а, из кхоачашъе нах оарцагIбахара а.

Г. СИНЮХАЕВ,
«Октябрьнефта» НПУ телемеханизированни промысла партбюро секретарь.
С. АГАМИРОВ,
промысла начальник.

ДИРЕКТИВАЙ ПРОЕКТ ЮВЦ КЪАХЬЕГАМХОША

Шербе технически прогресс бахьанера къовсам

«Старогрознефть» яхача мехкдаьтта промыслови управлене мехкдаьттахоша чIоагIа ювцаш я 1966—1970 шерашка СССР-а халкъа боахам дегIабоалабара пхе шера планах йолча КПСС-а XXIII-ча съезда Директивай проект.

Бригадашкеи участкашкеи читкаши беседаши ю, предприятей, мехкдаьтта промыслай, цехий коллективаша юкъарча собранешка дувц чакхъяьннача семилетка итогехи кердача пятилетка дехкарехи.

ХIаьта, чакхъяьннача семилетке дика къахьийгар «Старогрознефть» яхача мехкдаьтта промыслови управлене коллективо. ВорхI шера шозза дегIадера мехкдаьтта доаккхилга, газ йоаккхилга — иттазза. Мехкдаьттеи гази йоаккхача шозза совгIа лакхъелар къахьегама овсарле, мехкдаьтта цхьан тоннага дIабода мах лохбелар 3-зза гаргга. ДIабода мах лохбара чотах планал совгIа кходир шиъ ах миллион гаргга сом ахча.

Семилетка шерашка планал совгIа даьккхад ши бIаь эзар тонн гаргга мехкдаьттеи бIаь миллион кубометрал совгIа мехкдаьттаца хьайоагIа гази.

Уж толамаш даха карагIдаьлар дукхагIча даькъе технически прогресс ярах, дукха мехкдаьттеи гази йоалла керда моттигаш гучаяхари царех пайда эцари бахьан долаш.

Буруб тоха керда техника балха юкъе а кхувлаш шерагара шерага кIоаргагIа чуболх буровикаш тахканза долча тIоаний къайленашка кхача гIерташ. Иштта къахьегар бахьан долаш семилетка хьалхарча шера вIаштIехьдаьлар город Грозне районерча Терски дукъа тIарча лакхерча меловой тIоанашка 4 километр кIоарга буруб а теха мехкдаьтта доалла моттиг гучаяккха, хIаьта 1960 шу долалуш тохкам бе эксплуатаце дIаелар Хаян-Корт яхача мехкдаьтта доаллача моттигера хьалхара установка.

1960 шу хувцаме шу дар. Из шу чакхдоаллаш гучадаьлар цу моттиге дукха мехкдаьтта хилар. Уйла е йийзар цу моттигах кхетамца пайда эцара, гIирсашца из кийчъяра. Цу гIулакха тхона оарцагIбаьхкар Грозненски мехкдаьтта институтера Iилмахойи «Грознефта» специалисташи.

Балха юкъе йоалайр мехкдаьттеи гази фонтанни скважинашкара дена централизованни сборни пункташка кхаччалца цхьан трубопроводах дIаухийтилга вIаштIехьдоаккхаш йоала керда схема.

Итташ километраш гаьна ухкача скважинашкара мехкдаьтта хьааха доладелар гIирсашца кийчъяьча Старопромысловски майдане, шийца газа а йолаш.

Болх бе йолаеннай итташ километраш дIоахал дола итт дюймови мехкдаьтта газопровод. Лоаццача хана караерзайир мехкдаьттеи гази цхьан метте хьагулдара йола керда система.

Мехкдаьттеи гази хьагулдареи дIаахийтареи даькъе «Старогрознефта» Iоаяьча опытах тIехьагIа Нохч-ГIалгIайчен промыслашка ийца ца Iеш, Украина, Волгоградски областа, Туркмене мехкдаьтта доаккхача районашка а шерра пайда ийцар.

Шерра пайда эц «Старогрознефта» хийи тоIадаь фои мехкдаьтта тIоанашка чу а ухийташ царна искусственни низ тIалоаттабара методах. Хийи фои чуахийтарах юхаметтаотт мехкдаьтта тIоаний энерги, эксплуатационни забояшка мехкдаьтта дIаухилга аттача доах, кIоарга насосни оборудоване балха режим тоаю, дикка лохбу хьадоаккхача мехкдаьттага дIабода мах, вIаштIехьдоалийт тIоанашкара дукхагIа мехкдаьтта хьадаккха.

Карагано-чокракски отложенеш тIара Стари промыслашка доаккхача мехкдаьттах 40 процент хийи тоIадаь фои чуахийтара чотах доаккхаш да, хIаьта тIоанашта искусственни низ тIалоаттабара методах шера хьахула экономически эффект ши миллион совгIа сом да.

Семилетка шерашка баьча балха хьакъехьа доаладе йиш я итташ масалаш, цхьабакъда, дувцанза дита йиш яц доккхий дехкараш хьалхашка латта 1966 шу а.

Укх шера мехкдаьттеи гази яккхара доккхий дехкараш да «Старогрознефта» коллектива хьалхашка латтараш. Цкъаи аххаеи дегIадоагIаргда мехкдаьтта доаккхилга, 30 процент дукхагIа йоаккхаргья газ. Из деррига вIаштIехьдаккха деза промышленно-производственни персонал ше яр а йолаш. Къахьегама овсарле лакхъяла еза 35 процент, хIаьта хьадоаккхача мехкдаьттагеи газагеи дIабода мах хила беза дIадахача шерарчул 30 процент лохагIа. Хьаьттача пятилетке шозаи-ахазаи дегIада деза мехкдаьттеи гази йоаккхилга. Из да вай республике мехкдаьтта дахара темпаш мехкарча мехкдаьтта доаккхача ерригача промышленностечул лакхагIа йолга.

Мехкдаьтта даккхара 70 шерал совгIа истори долча Старопромысловски районе мехкдаьттеи гази дукхагIа яккхара дехкар кхоачашдергда Старогрозненски майдане, Хаян-Корт яхача майдане мехкдаьтта доалла керда моттигаш кийчъяреи эксплуатаце дIаяллареи наькъаца, Ястребиная, Правобережни, Брагуны яхача моттигашка керда майдаш хьаелларца. Уж дешаш кхоачашдеча лоархIам болаш гIулакх да кIоаргга тохкама буруб тохача Старогрозненски конторейи «Грознефтеразведка» яхача трестеи буровикий болх.

Проекта тIа лоархIам болаш моттиг къоастаю керда техникеи толашагIа йола технологии юкъейоалаяра гIулакха, производства экономически эффективность лакхъяра гIулакха.

Бурув деттараш къоастаде дезаш ба 5 километр а кхы совгIа а кIоарга скважинашка буруб тохарца, спуско-подъемни операцей процессашта механизаци ярца, топпара маркхал кийчбареи цIенбареи, утяжелитела регенераци яра гIулакхашца дувзаденна дола цIенхашттара дешаш.

Балха юкъе кхувла деза механизированни дIоагIаш, скважинашта буруб тохача хана пайда эца беза цхьан шарошечни буроех, эргадаьха тоаде деза буруб тоха инструмент цIенъеши юлаши дола кхоачамаш.

ДIадахача шерашка санна мехкдаьтта доаккхача лерхIаш да дIахо йодача хана а тIоанашта искусственни хьисапе низ тIалоаттабара методаш дегIакхувлилга, гидропескострунни перфораци шерагIа юкъейоалаелга, промыслови объекташта автоматизации телемеханизации е, буруб тоха аттагIа хулийтача хIамаца обработка а еш скважинашкареи тIоанашкареи мехкдаьтта даккхара интенсификаци е, тIоанашта низ тIалоаттабеш йола термически методаш тахка.

Пятилетке кхоачашде дезача дехкарий наькъа тIа дукха халонаш я эшае езаш, царех цаI я кхоачамхиллал материально - технически снабжени ца хилар.

Кхыметтел дуккха мехкдаьтта луш йола скважинаш а цкъаза сеца латт обсадни бурильни турбаш ца хилар бахьан долаш. Массехк шера вIашттa кхоачашъяц, ейгача сплавни турбашца скважинашта бурув тохара керда техника юкъейоалаяра план, хIана аьлча уж кийчъеча заводаша кхоачамхиллал турбаш лоаттаяц тха буровикашта.

ЦIенхашттара кхоачамбоацараш за гIишлошъераш болча а. Бурув теха аьнна массехк скважина эксплуатаце дIа ца луш латт, хIана аьлча царна лаьрхIа хьаьяц мехкдаьттеи гази хьагулъю а дIаухийта а сооружанеш.

ЙIаьххача хана къоаста ца деш хьадоагIа дукхача итташ шерашка болх беча къаьнача а кердача а мехкдаьтта майдашка кий хьачудиллара дешаш.

Дизза къоастадаьдац хьайоаккхача попутни газа реализаци яра дош а.

Кердача пятилетке къаьстта лакхлу цу деша лоархIам, хIана аьлча газ йоаккхилга дикка дегIадоагIаргда.

Газ яккхара гIулакха хьалхарчул толамегIа долаш дIадоладеннад пятилетка хьалхара шу. Духхьал фонтанни скважинашка хIара денна юкъера лаьрхIача 20 эзар гаргга кубометр газ аланца йоаге а, 98 процент гарггача газах пайда эца вIаштIехьдоал тха хIанз.

Съезда хьалхарча къахьегама вахте а этта социалистически яхье коттбаларах «Старогрознефта» мехкдаьттахошта мехкдаьтта доаккхача промышленноста Министерстваи профсоюза ЦК-аи карара кара тела Шебайракхи хьалхара ахчан премиелар 1965 шера IV-ча квартале баьча балха итогех.

Толамца кхоачашъяьй кердача пятилетка хьалхарча шера шин бетта мехкдаьттеи гази яккхара планаш. ХIанззе планал совгIа даьккхад ши эзар тонн совгIа мехкдаьттеи бархI миллион гаргга кубометр гази. Караерзае кийчъеш я чIоагIа перспективни йола скважинаш.

Боккх-боккха гIа боахаш дIададаларо аттача доаккх старопромысловцашта укх пятилетке хьалхашка латта дехкараш кхоачашделга. Цхьабакъда, низкъало йолча плано дIадех хьинар совдаьккха, моральнии материальнии стимулаш цхьана таръе ховш, къахьегам дика вIаштIехьбаьккха, материально-технически снабжене гIулакх лертIа даьккха болх бе безилга.

Уж деррига дешаш старопромысловцаша айду КПСС XXIII-ча съезда Директивай проект ювцаш, уж кхоачашдара хьадда наькъаш увттаду, белгалъяь планаш нийса хилар чIоагIа дог тийша болга хьахойт.

И. САМАРИН,
«Старогрознефть» НПУ производственно-технически отдела воккхагIа вола инженер.

Дика лел агитколлектива болх

Грозненча мехкдаьтта чакхдоахача завода коллективо чIоагIа теркам тIабахийта Iомаю 1966 — 1970 шерашка халкъа боахам дегIабоалабара пхе шера плана хьакъехьара КПСС XXIII-ча съезда Директивай проект. Цхьаккха участок, смена, ремонтни бригада, установка яц заводе укх деношка уж Директиваш ца ювцаш. Из тамаш а яц! Массане а ха безам ба малагIа хувцамаш хургда укх тIеххьарча пхе шера. Уж дешаш доашхаш дика кийчбенна юкъера технически а лакхера а образовани йолаш 70 агитатор ва заводе. Завода болхлошта Директиваш дIайовзийт агитатораша, № 3 йолча цеха юххьанцарча партийни организаце секретарь нов. Б. С. Мнацаканян, установкай начальникаш нн. А. Кузьмин, О. К. Саковнина, В. А. Ребрунова, иштта дуккха кхыбараш. Вай партех, правительствах, вай халкъах доккхал деш ба цу дикача документо дегаш гIоадаьха бола завода болхлойи гIулакхера нахи. Директиваш ювцаш № 3 йолча цеха слесара нов. Ишина аьлар: со чIоагIа гIадваха ва халкъа боахам дегIабоалабара пхе шера планах йола Директиваш араллараx. Пхе шера план ханал хьалха кхоачашъяра сай низ ца кхобеш къахьегаргда аз.

ХIаьта кхоалагIча цеха оператора нов. Гореваяй а дог гIоздаьккхад Директиваша.

— Со чIоагIа раьза я царна. Къаьстта белгалъяккха безам ба са пхе шера планах бытовой гIулакх дара моттиг. Тхона, кхалнаха, доккха совгIат хул цох, — аьлар нов. Гореваяс. Иштта дукха къамаьлаш дир цу хьакъе кхыча установкай болхлоша а. КПСС XXIII-ча съезда Директиваш наха юкъе дикагIа дIайоржаяра завода радио чу гIолла хIара денна 15 минута цу материалех беседа ю. Цул совгIа заводе цу темах агитаторашца семинараш ергья, завода лекторски группа массайолча цехашка цу материалех лекцеш еша лаьрхIад. Укх денош Директивех лаьца йийла партийни собрани ергья оаха.

Дика толамаш даьхад тха коллективо семилетка кхоачашъеча. Балха организационно - технически мероприятеш юкъеяхьар бахьан долаш дуккха доагор, электроэнерги кхояьй. ВорхI шера керда продукци арахеца йолаяьй, хьал а яь болх бе йолаеннай даьтташ цIендеш йола установка. 1965-ча шера паччахьалкхен план ханал хьалха кхоачашъяьй, мехкдаьтта цIендара 23-ча декабре, сийрда продукташ цIенъяра 18-ча декабре, хIаьта валага диллача 25-ча декабре.

Шерра баьржаб заводе коммунистически къахьегама тIехьара болам. Пхе цеха, 20 установкана, пхе лабораторена, иштта кхыча производства участкашта коммунистически къахьегама коллективаш аьнна сийлен цIи еннай. Заводе цу коллективашка къахьегаш 1050, хIаьта из цIи енна 531 саг ва. Балха тIа уж толамаш дахар, паччахьалкхен план а тIаийца социалистически дехкараш а сийленца кхоачашдар из да завода партийни, профсоюзни, комсомольски организаце цу деша лоархIам бар.

Тахан Директиваша кхы а доккхагIа дехкар оттадаьд коммунисташта, партийни организацена хьалхашка. Диза даргдоацар да кердача пятилетка дехкараш къахьегамхошта дIаловзайтар, хIара болхлочоа уж дехкараш кхоачашдара ший лоархIам меллаб дIахайтар. Шеко йоацаш ала йиш я тха завода берригача коммунисташа, парте бойцараша шоашта хьалхашка оттадаь керда дехкараш сийленца кхоачашдергхилараx.

М. ЖИВОЛУПОВ,
Грозненча мехкдаьтта чакхдоахача завода парткома секретарь.

«АГИТАТОРА БЛОКНОТА» АРГIАНАРА НОМЕР

Кепа а теха язъяьрашта дIакхухьийташ а йохкаш а я КПСС Нохч-ГIалгIай обкома пропаганди агитацеи отдела «Агитатора блокнота» аргIанара пхелагIа номер (март бетта).

Номер хьаеллалу «Агитаце керттера дехкар», аьнна йолча редакционни статьяца. Цу тIа дувц КПСС ЦК февральски Пленумо къоабалъяь 1966—1970 шерашка СССР-а халкъа боахам дегIабоалабара пхе шера планах йолча КПСС ЦК XXIII-ча съезда Директивай проекти XI областной партийни конференце решенеши наха дIа мишта йовзийта еза.

Шерра еннай «КПСС XXIII-ча съезда накъа долхаш» яха рубрика. Цунна кIал да съезда сийна даьхача къахьегама толамех дола хоамаши Ленина орден лелаеча «Малгобекнефта» НПУ коммунистически къахьегама цхьоалагIча промысла заведующе, парте XXIII-ча съезда делегата М. Паука «Съезда дола тха совгIат» аьнна йола статьяи.

«Агитаце опытацара» аьннача разделе кепа теха я Гудермесски локомотивни депо парткома секретара А. Захарова «Агитатораша яхь вIаштIехьйоаккх» яха статья. Блокнот дешараштa пайда болаш хургда депо парторганизаце дикагIболча агитаторий А. З. Мацуцина, Н. А. Гуляева, А. М. Конасова, иштта кхычар балха опыт ейзача.

«Дунен халкъашта юкъера заметкаш» аьнна йолча рубрикана кIал кепа техай «Цар кортамукъале йоаккхаргья» аьнна йола н. Филиппова статья. Шоай кортамукъале, лоIам бахьан португальски колоней халкъаша лоаттабеча къовсамах дувц авторо.

Агитатораштa новкъостала йолча материалий подборка дувц мел арахец Российски Федераце, Нохч-ГIалгIайчене деннеи бийсаннеи продукци.

БIАРЧЧАЧА ШЕРА

БАЬЦА ДААРАШ ХУЛИЙТ

ИВАНОВО. (ТАСС). Городал арахьа хьалъяьча теплични комбинато шера лургья 3400 центнер керда нарсаш, помидораш, хохаш, салаташ, кхыдола баьца дaараш. Цига хьалъяьй Iана заманна лаьрхIа йоккха итт теплици ахкана лаьрхIа 60 теплици.

Уж хьалъяь яьннаяц, хIаьта а баьца дaараш леладераша тикашка, столовешка, берий учрежденешка дIаяхьийтай тоннаш кердача хохий. Март бетта хургья керда нарсаш, хIаьта 1-ча мае хургья керда помидораш.

ДIахо йодача хана теплицаша бIарччача шера торгови сеть Iалашъергья баьца дaарца.

КХЫ А ЛАКХАГIА ХУРГДА ТОЛАМАШ

ПхелагIча феврале арадаьннача «Сердало» газета тIа кепа техаяр нов. Жабоклицке язъяь «Хозеи дикеи хьалъе гIишлош» яха статья. Цу тIа дувц гIишлош хьалъеча нийслу кхоачамбоацараш. Цу статьях лаьца тайп-тайпарча гIишлой организацешкара, заводашкара дукха каьхаташ ух редаце. Тахан оаха кепа тох Шаьларча аьшкабетона завода директора цу хьакъехьа язъяь статья.

Аьшкабетонни хIамаши конструкцеши еча Шалински завода объектай бизза бола сметни мах 3,6 млн. сом ба, хIаьта цунах тахханалца пайда ийцар 2,6 млн. сом да. ГIишлонна еш йола финансировани 1963 шера соцаьй. Де дезаш дуккха балхаш юхе а дусаш хIанзалца хьалъяьраш ерригаш а кхо цех мара яц.

№ 1 йолча цехо (гуччахьарча полигоно) арахец промышленний граждански гIирсаш хьалдара эша аьшкабетонни хIамаш. Уж тайпа хIамаш шера 13 эзар кубически метр арахеца низ кхоачаш я из цех. Укхаза кийчъю сваяш, оарцаш, лардаш, колоннаш, Iоакъий, гIозараш, канализационни турбаш, кхыйола хIамаш. Цеха дукхагIа йола продукци «Грозпромстрой» треста гIишлошъераштa эшараш кхоачашдарга дIайода. Завод треста кара хиларах гуш да, арахецаш йолча продукце тайпа цунна товр хургхилар. Сменах 20 кубически метр вIашагIйоаллача аьшкабетона арахеца задани йолча цехо хIара денна 15 тайпара хIамаш арахец. ХIаьта шу чакхдалалехьа бIаьннешка дIаккхоач по арахецача хIамай цIераш.

Кхетадеш да, заводо хьаеш йола ерригa хIамаш металлически кепашка кепа ювтташ еш ца хилар. ДукхагIа йола хIамаш дахчан, пхонаш нийсъянза йолча, цкъаза цхонна меттел пропарочни камераш ехкача а формашка кепа еттаIш я. Из бахьан долаш къахьегама овсарле лоха я. ДукхагIа дола балхаш кулгаца деш да укхаза.

ДIадахача шера металлически формай парк йоккхагIа хиннай. Цига я лотокаш, сваяш, гIозараш, бордюрни тIой формаш. Цхьабакъда, бокъонца Iалашъяь яла гаьна я из. Тхона кепаш кийчъеш я гIишлошъйра механизаци ю Управлени. Цхьабакъда, тахханалца йолча хана ший дехкар кхоачаш во деш хьаенай из — цхьаккха деш хIама доацаш далаш шераш доах заказаша. Кепаш кийчъе ший доалахьа база яц завода.

Тха яр санна йола предприятеш дукха я Грозне. Цу массане а арахецар цхьа тайпа продукци я. ДикагIа хургдар, нагахьа санна уж предприятеш хIамай хьадда тайпаш арахецаргдолаш йоре. Цхьабакъда, йизза специализаци е могаргдолаш йола организаци Грозне йолаш яц. Цигара хьадоагIаш да цу цехо арахецача продукце дикалахи номенклатурахи доахка кхоачамбоацараш.

№ 3 йола цех (йоккхийча панелех цIенош ду цех) 1—46ЧС—11 серех долча йоккхийча панелех деча чуIеча цIеношта аьшкабетонни хIамаш хьаеш я. Цеха проектни низ 25 эзар кубически метр вIашагIйоахка аьшкабетона хIамаш хьаюлуш ба, хIаьта цунах хул шера 35 эзар квадратни метр чуIе моттиг.

ДIадахача шера цехо арахийцар 8 эзар куб. метр аьшкабетон е проектни низага диллача хеца езачун 30 процент. Цун бахьан да проекта тIа низ сов лакха оттабар а технологически оборудовани гIалаташ сов дукха долаш хилар а.

Хьаеш йола хIамаш заводера арайоалаш бокъонна кийча хилара гIулакх хIана укх сахьата эсала да. Масала, чурча пенашта увттаю панелаши тховна ехка панелаши вIашагIъехкачул тIехьагIа тIагIоллара шпаклевка е езаш а, дукхагIча хана шаьрье езаш а хул. Уж балхаш заводе дар дукхьа кхоъ отделочни конвейер хьалъе лаьрхIад оаха. Царна проект оттаеш я «Каворгтехстрой» яха трест.

Е тхона а, е гIишлошъерашта а могаш дац хьалхашкахьарча оагIоца арахьарча пенашта увттаю панелаш хозъе. Цу деша оаха «Каворгтехстрой» трестагара новкъостал дийхача, цо тхога хоам бир, дIайола а яь хIанз а йистеяланза я дуккха экспериментaш, аьнна.

Укх шера II-ча квартале цIеношта аьшкабетонни хIамаш арахецара аIшача дикагIа тоаьяча кагийча балхашта чертежаш оттадаь даха лерхI «Гипростройиндустре» институто. Гучох, уж тайпа чертежаш II-ча ах шера тхога кхача мег. Цхьабакъда, 1966 шера металл эца е средствaш а, е фондаш а тхога йолаш яц.

Цех проектни мощноста тIа яккхари хьаеш йола хIамаш бокъонца кийча йолаш заводера араювлийтари дукхьа укх тайпара мероприятеш чакхъяха еза:

пхорагIа ехка вентблокаш кепа йотта установка кийчъе;

— чурча пенашта увттаю панелаши тховнашта ехка панелаши шаьръю конвейер кийчъе;

— кассетни машинашта гидропривод оттае;

— йоккхий сантехкабинаш кепа етта йолае;

ХIАМАН КХОМБАР — ЛОАРХIАМЕ ГIУЛАКХ

— арахьарча пенашта меттел увттаю панелаш хийра йолча термообработка яра щелеви камера хьалъе;

— йоккхийча панелех чуIе хьадеча цIеношта эша хIамаш кепа еттара формаш кийчъеи караерзаеи.

Дуккхача хьале, пайда эцаш йолча материалий дикалах тийша да арахеца продукци дика хулга. Тайп-тайпара а масе тайпа маркаех а я тайп-тайпарча поставщикаша юкъ-юкъе гоа а еш тхона кхухьийта цемент. Из чуехка кийчъяь къаьсткъаьста моттигаш ца хилар бахьан долаш из цхьан метте Iойоассае а вIашагIъяе а езаш хул, тIаккха еррригача цементах эсалагIча маркаx йолаш санна пайда эца безаш хул, цемент воча йоал.

Хьалъяь яланза латт заводе цемент чутесса механизированни склад. Из заводе хьалъяь яккха аьнна 1965 шера хьахийца ахча дар. Цхьабакъда. «Грозпромстроя» треста № 3 СМУ-на 16 эзар сома маьха балхаш даь яла ца а могаш, кхы а 2 эзар сома маьха балхаш дисад данза.

Эшшача боарамеи хила деззача ассортиментахи дац тхона хьауха арматурни болат, цудухьа болат дукхагIа дIаухийт оаха. Арматура дIаоттаяь лоаттае а моттиг яц заводе.

Червленски карьерера кхухь тхона гIум. Из геттара кагий а йолаш цемент 15 процент дукхагIа дIаахийта езаш хул тхо. ГIум сов тIаьда хилар (5—7 процент) бахьан долаш хIара шера йоагIачул 17 процент кIезигагIа кхухь тхона из карьеро.

Тхона Аргунски карьеро кхухьа жагIа М-200 яхачул лакхагIа йоацача маркаx йолча бетонашта мара пайдана бац, хIаьта ГОСТ-ах хила безачул бIехагIа а ба.

Мел дукха оаха дувцарах ший продукци кхы тоеш яц рудни йоацача материалий управлени.

ГIуми жагIи лоаттадара сангара хьисапера склад хьалъе лаьрхIадар проектах, цхьабакъда, из а иштта яь яланза я. Сметни мах 83,5 эзар сом болча гIишлой - монтажни балхех хIаначул тIехьагIа де дезаш юхедисараш 22,4 эзар сома маьха балхаш да.

Технически бокъонаш телха а еш лоаттаду хIана гIуми жагIи, уж вIашагIъув, бIехлу, транспорта чархашa тIа а лувцаш дIакхухь.

Иштта дукха кхоачамбоацараш доллашехьа а, 1964 шерарчул 25 процент дукхагIа арахийцай заводо продукци 1965 шера, хIаьта вIашагIйоалла аьшкабетон — 43 процент. 1964 шерарчул 68 процент дукхагIа арахеца езаргья заводо продукци 1966 шера. Из задани кхоачашъяра мел эша торонаш йолаш я аьнна хет тхона.

«Хан - ханнахьа хьалде чуIе цIенош» аьнна корта а болаш шун газета тIа араяьннача статьяс нийса гучадаьхад Грозне чуIе цIенош хьалдечара кхоачамбоацараш, белгала аьлча, тха завода балхацара кхоачамбоацараш, хIана аьлча дукхалга а цикалга а диллача хIана а оаха хьаеча хIамаех кхоачамбац гIишлошъераштa. Дош нийса оттадаьд. Цхьабакъда, цу статья тIа дувцачул совнагIа цхьаькха хIаманна дух тIа валанза варгвац.

1965 шера, отделка конвейер болх бе йолалийтарца хьалхашкахьарча оагIорахьа арахьарча пенашта меттел оттаяьча панелашта басар хьекхар оаха. Цхьабакъда панелаш дIатIакхухьача а вIашагIйохкача а хана тIагIолла секаш а доахаш басар Iодоаккхар. Панелаш хьалъоттаяьчул тIехьагIа цIаькха юха а басараш хьакха дезаш хулар царна. ГIишлошъераша даьча дехарах хьалхашкахьарча оагIошта увттаю панелаш арахецача хана басараш а ца хьекхаш ют оаха.

III-ча климатически районе улл город Грозный. Завод хьалъе проект оттаеча хана хьожаль хинна изделеш централизованно хьалкхьачар тхога. ХIаьта 1964 шера тхона денна чертежаш IV-ча климатически районе хьалдергдолча цIеношта лаьрхIа дар. Из бахьан долаш керда изделеш ийшар, белгала аьлча — лоджеш къоастаеш оагIошца увттаю панелаш. Из панель чоалханера конфигураци йолаш я. Эшаш йола оборудовани ца хилар бахьан долаш Грозненча металл чакхдоахача предприятеша тиганзар из панель кепа ювтта формаш кийчъе. Уж изделеш аттача яха аьнна заводо гIишлошъяреи архитектураи гIулакхашта йолча управленега даь дехар кхоачашдир. Цхьабакъда, е из форма а, е из хьатIакхухьаргйола форма а йоацаш я завод хIанз укх ханналца.

Юххера а, белгалдаккханза дарглац, цхьан оагIорахьара, Грозненча архитекторийи проектировщикийи, вокх оагIорахьара, монтажникийи панелаш кийчъерийи балхаш вIаши бувзам боацаш хилар. Панелаш кийчъерий торонаш теркалъеш яц. Масала, йоккхийча панелех ду цIенош дикагIа йолча планировках вIашагIдохка лаьрхIад проектировщикаша, хIаьта завод цу балха хIанз а кийчъяланза я. Цул совгIа, цу цIеношка йохийта хIамаш кепа еттача формай чертежаш хIанз а оттадаь даланза да. Цхьаькха а — оаха караерзаьяр йоккхий сантехнически кабинаш заводера йоагIашехьа а бокъонца кийча хургйолаш хьаяра технологи, хIаьта проектировщикаша тиганзар уж чуIеча цIеношка дIаяхийта. Иштта, цу гIулакхагa дIадахийта ахча, мадарра аьлча, зехьа дайра.

Тхона хетачох, Грозне вIашагIйолла еза проектировщикий, гIишлошъерий, цIеной доакъош кийчдерий викалаш юкъе болаш йола а керда материалаши изделеши гIишлошъеча юкъехкахьара балхашта кулгаллергйолаш, уж юкъехкахьара ханаш увттаергйолаш, тIахьожам лоаттаберг болаш йола а общественни орган.

В. ВЫШКВАРКО,
аьшкабеттонни хIамайи конструкцейи Шалински завода директор.

Цар дош чIоагIа да

Шу гаргга даьннад моттигерча Советашка хоржамаш хинна. Цу хана дена дукха болх баьб Старопромысловски райсовете а депутаташа а, шоай район тоаяра, культурно-бытови гIирсаш хьалдара. Депутаташа къаьстта терко еш леладу харжархоша тIадехка дехкараш кхоачашделга. Депутаташта тIадиллача дерригача а 170 дехкарех хIанзле а 150 кхоачашдаьд.

№ 120 йолча участке баха нах чIоагIа леткъаш бар № 7 йолча берий беша капитальни ремонт е еза, яхаш. Из дIахайтар депутаташка. Дукха ха ялалехьа тоайир берий беш.

Группашка вIашагIа а кхийтта бу депутаташа болх. Къаьстта дувца деза Катаяма яхача поселкерча депутатий группах. ВорхI депутат Грозненски горсоветереи цхьайтта депутат районни Советереи юкъевоагIаш я из.

Тайп-тайпара говзал йола болхлой, инженераш, лораш, баракъаш тегараш ба царца. Совета керте латт горсовета депутат Шамилев ГIапур. Миштa вIаштIехьбаьккхар ший болх группо? Эггара хьалхагIа харжархой тIайибара йола порядок оттайир. Ше беча моллагIча балха тIа депутата болх бу общественноста новкъосталца, чIоагIа бувзам лоаттабу харжархошца. Цар шоай депутаташта хьех малагIа дешаш къоастаде деза, хIаьта халкъо тешам беннараша уж дешаш дувц, къестаду. Цудухьа каст-каста бIаргаго йиш я харжархой шоай депутаташ болча. МоллагIа дош хатта, новкъостал деха боагIа уж. ХIаьта а дукхагIа дола дехкараш — берий учрежденеш, школаш, больницаш хьалъелга да. ХIара шера хозлуш, тоалуш йоагIа поселок, дукха дукхагIа хул цига баха нах.

Цхьаккха дош дац депутаташа теркам тIа ца бохийташ. Депутатий новкъосталца 125 бера лаьрхIа берий беш хьалйир. Дукха ха йоацаш укхаза болх бе йолаеннай шиъ специализированни тика, почта, сберкасса, библиотека, бахача наха лаьрхIа газопровод юллаш латт. Цу дерригача гIулакхаша новкъостал дергда 336 дезала вахара хьалаш тоаде. Харжархоша тIадиллараx депутаташа чIоагIа къахьийгар гIашлой наькъашта асфальт йиллара.

ЧIоагIа леткъар баха нах торгови предприятеша болх во бу, яхаш. Из бакъдар. Геттара бIеха яр цхьайолча тикашка, къе яр товарий ассортимент. Цхьабола продавецаш ийдархошца гIожа бар, кулга цIена бацар. Депутаташа дуккхача харжархошца цхьана заседани а яь мах беча точкай директорий отчеташка ладийгIар. Депутаташа а харжархоша а шоашта хетар, болх дикагIа тоа мишта бергба лийцар.

Вай лакхе мел дийцараш Старопромысловски райсовета депутатий группа баьча балха цхьа дакъа мара дац. ХIаьта кхы а дикагIа болх бе йиш яц - теш депутатий? Я. Шоай беррига болх тесса лелабу цхьаболча депутаташа, хьалха хержарий цу балха опыт яц. ХIаьта бакъахьа хургдар райисполкомо уж берригаш гул а баь дикагIа болча депутатий опыт дIайовзийтаре. Цхьабакъда, из иштта деш дац.

Н. БАСОВ.

Дж. ЯНДИЕВ

ВУРИЙТТЛАГIЧА ШЕРА БАЬРАШКА

Малав бIаьхача наькъа водаш
Хало, оатто наькъ тIа ца лайнар,
Е гота мул баьтIа боаккхаш
Дира хьоцар букъ тIа ца дийннар?
Лаьттарча вахарцара оатто
Дийнахьа-бусса вай-м лийхаяц,
Е тIаккхаьчаяр аьнна сагото
ГIийла мискаш хинна дийлха а
дац.

Вайна-м яйзай тIема сутарал, —
Дайнад наькъ тIа даьда декъий,
Шоай дегIаца а йоацаш доастамал
Йоаноша Iоахийта мела хий.

Хала я аьнна заманцара був,
ЦкъоагIо ейна, вай цIаккха
дийнадац,
ЦIагIа е ара из къаьра дув
Вай цхьаннена харцахьа биабац.

Хьалха водачоа тIехьакхе
гIерташ
ТIехьа висачунга вай кулг
тийннад,
Дега чурча безамо къесташ
Халонех майра чакхдийннад
Малав бIаьхача новкъа водаш
Хало, оатто наькъ тIа ца лайнар,
Е гота мул баьтIа боаккхаш
Дира хьоцар дегIа тIа ца
дийннар?

М-С. ПЛИЕВ

СА КIАЙВАЛАР

Са кIайвалар, хьа кIайвалар,
«Новкъост» вIаши тара дац.
Даьтта хица цхьан кхехкарах
ВIашагIьийна моттиг яц.

Хьо кIайвеннав сутарваьнна
Дайм юстар хьежандаь.
Меца бIаргаш чоал а даьнна
Яккха хIамилг лехандаь.

Со кIайвеннав вахар кхоллаш
Нийсархошца воагIандаь,
Замал дайм хьалха волаш
КIаьд ца луш се удандаь,
БIаь шерашка денна иллаьр
Даггар дийндеш воаллиндаь,
Дог гIоздувлаш айса кхоллар
Кхоана даха дусандаь.

Са кIайвалар, хьа кIайвалар,
«Новкъост» вIаши тара дац.
Даьтта хица цхьан кхехкарах
ВIашагIьийна моттиг яц.

КЪАМБОЛАТА МАШИНИ IАБЕ ДАЬ-ЦIАИ

Ахьмад БОКОВ

ДУВЦАР

Дукха ха яц Къамболат гIетта. Чухьъювхо пазата коч, гIайба тIа елла лоаччар санна, хьасовсаяьча шийгийга тIа чана тIодех тара леста лоаца ши кулг IотIа а дилла, сатийнши корах дIахьежаш вагIа из. Ше кулгалдеча коммунальни боахама башха гаьна ца вахе а машинаца мара балха водац Къамболат. Чу а машинаца воагIа. ГIаш водаш наха бIаргавайча шийхIама дохлуш санна хет цунна. ХIана аьлча Къамболат цхьаннахьара дIаваьккхача кхычахьа оттавеш, районе доккхийча балхашка волаш, наха лоархIаш хьавоагIаш саг ва. Цул совгIа нах а бетталургба новкъа. Фу хьал дий, могаш дий, болх булой — массагI хул цар хаттар. Дог доагIий лалугIа? ДIа-са йига машин езар е кхы тайпа гIулакх эшар а нийслу. ТIаккха новкъа дIа а этта из дувцаш латтаргва Къамболат? Латтаргвац. Машин эшар коммунальни боахама конторе дIава веза. Цига райисполкома председатела яр санна йоккха еце а, тишо бале а чухь диван а латташ, кабинет я Къамболата а. Цигга дувцаргда.

Цу ханна коа наIарга яйя хьа а этте, хьайззе го а баьккхе, сигнал лу грузовой машино. Раьза ва Къамболат шийшофера Мусайна. ТIах аьнна саг ва из. Мух ба-кх, бокъонца бола мух!

— Машин а кхаьчар хьа, — аьле кхаъ боаккх сесага Iабе, Къамболата хьалхашка цIенъяь ши икк Iо а оттаяь. Къамболат дIа-са а хьац. Дог дагIац цун Iо а кхайда икк хьаэца а из тIаювха а. — Вешта хьо йистевагарга хьежё-м дукха латта везаргва цун, — яхаш ел вож.

Къамболат мекъо хьаверз Iабегахьа. Ерстача цIеча басилгашенийистача санна Iооллаеннача чIенгкIийленои дIа ца къовлайолийташ санна хет цун баге. Iабе из аьнна децаре кхы а вагIа мегар из. Сихха ай а лийя араволалу из, сесага аьннар харцдё воаллаш санна. Нанна тIехьа делха бер санна цунна тIехьа йолалу Iаби а.

— Хьо-м вода ма водий, яьй, аз фу лу?

— Мишта фу? — йоах Къамболата наIарга юха а сеца.

— Тахан нанаьрга гIолла фуд хьежа йоагIаргьяр со.

— ГIо хIаьта.

— ГIаш гIоргья со цига? Цхьа хьоара пунт а яхьа безам бар са.

— Хьоара пунти?.. Яхьа еза хьоара пунт а, безам бале...

— ГIаш хьоргья аз из? — йоах Iабе тIачайхано, из хьоара пунт цIагIара дIа а ца хьош нана йолчара ше хьаяхьаш санна ея а луш.

Ша мо шаьра ховра Къамболата Iабена машин езилга. Цунца даьккхача шера машинаца мара даь-цIа яхаяц Iаби-м. Массаза а тахан санна хьакъоададийя мара духхьал хьа а алац. ТIаккха Къамболата ше оал,— машинаца дIагIо аьле. Ши бер а долаш йола сесаг а йита йоалаьча къонача жерочунцара безам бIайха латтар цун. ХIанз уж ши дош а ца оалалуш, югийтаргьяц аьнна халахетар де а ца ловш, шийдоккхача гийга тIа ши кулг а дилла, уйла еш латт из.

— Фу оал Iа сога, яьй? Югийтой Iа сога машин?

— Машин яхий Iа? — кхы а цхьа юкъ йоаккх Къамболата йист ца хулаш, Iабена тIагIолла дIахьежаш латташ. Эггара тIехьа а ши кулг Iолостаду. — ДIайига машин а!

ГIадъяха езача Iабе хьажа юккъе шод болл.

—Ма раьза воацаш аьлар Iа из. Аз из машин йийхача бухь чубода-кх хьа. — Шийна цхьа доккха халахетар хилча санна, бат а соттайийта наIаргара юхайолалу Iаби. — Малаш ба ца ховча наха даггар дIа-сахехкаш латта машин...

Къамболат духьал а ваьле из тее вол.

— Малаш ба ца ховча наха вайна ахча тел, ва дукха яхарг. Аз чу кхухьаш дола ахча сигнапара Iочудегаш мичад.

Ара латтача машино йIаьхха сигнал лу.

— Аьъ, кхай тIа яха езаш-м даьра я машин, —аьле юха а ваха тохалу Къамболат. — Сона-м дац е деннадар из. Заготзерно хьажкIаш дIакхахьа йохийт вай районе мел йола машин.

Къамболата халла хьаьста, теяь, сийрдаьнна кинна Iабе хьатара бос бола юхь маьлхарйода.

— Мовлат дешийта лаьрхIа яр нани тахан, мисканг сарралца сога хьежаш ягIаргья-кх из, — аьле доккха са доакх Iабе.

Камболата аравала аьнна ше кIайийла ниI юха тIа а къайле, хурхилда укхох аьача санна, кулг лостаду.

— ! ЯгIаргйолче дIа-м даьра гIоргья, цу дIа ара латтача машинах сийна цIии бекъа кIури баларах-м. ДIакийчле!

Машино вIаштта шозза сигнал лу. Iаби оагайолийт цо.

— Дала хIалакве хьо, ма эадел доацаш саг а ва, фу «тIуттI» да ер наьха коанаIарга дIа а этта.

— Сесаг, ма ала ишта, — яхаш хьесталу Къамболат. — Из бахьан долаш дукха пайда тIа ма боагIий вай цIенна. Аз чукхухьа ахча...

— Цо из дIагучадоаккхе? Водар карагIдаргдолчох тара да цун сибат.

— Гучадоаккхе сагота дий вай! Са бухгалтера Хьусена каьхаташ яздича а хвалаца хIама а ца коралаь дижад из-м. ХIаьта хIанз-м вIалла а кхерам мичаб. Керда вена председатель малав хой хьона? Тха йиший воI хул хьона цун да. ДIаховлда хьона. Из гIулакх-м сагото е езаш дац, цхьабакъда, машин кхай тIа ца йохийте бехк хургба. Живари, дукха ма галахь...

Шийкабинета чу дIачу а ваьнна Къамболат Iоха а паргIата вала а кхелехьа телефон техар райисполкомера.

— Алло, райкомхоз ладувгIаш я, — аьлар цо трубка лерге а йихьа, тIаккха дилла а ладувгIача хана ше гIоттаеча тайпара баге а гIоттаь, къамаргаш, чухь йийщача махьараша дIайикъача санна халла садаха волавелар из. — Машин? — хьатар цо башха шек а воацаш. — Ав дIа-м яхийтай из кхай тIа. Маца? Тхьовре а. Кхаьчаяц их Iа? Укх сахьате кхоачаргья хьона хIаьта. Бензин дотта ваха гайна хургва из.

Къамболата трубка Iоюллашехь чувоал бухгалтер Хьусен. Мала кхайка воагIа-кх-хьогI из? Кулг язде дезаш каьхат дале счетовод е кассир хьачувайта мегаций. Хац-хьогI цунна ше бIаргавайча Къамболата бIаргаш лазий.

— Шун коанаIарга латтар из-м,— йоах Хьусена. Хьусена ца ховш, цун гоама мераж ца кхоачаш цхьаккха хIама дий-хьогI коммунальни боахама коа! Хьайла хIанз машина хьакъехьа Къамболата телефонаца аьннар а дIахезадеций.

— Мала латтар? — хетт Къамболата шийна цо фу йоах ца ховш санна.

— Вай машин Шун сесагага хьежаш лаьтте хургья из.

Къамболат кIирлийя бIарахьож Хьусена. «Хьа фу гIулакх да цу машинаца, из миччахьа латте а хьаннахчунга хьеже-а? — йоах цо шешийца. — Кхай тIа йода хургья шун сесаг а, — йоах Хьусена.

— Йода хургья. ТIаккха, шун яр яхайний?

— Дукха ха я тхаяр яха-м.

— Я ях Iа? Тхаяр а йода укх сахьате.

— Бакъахьа йода. Совхоза нозкъостал де деза.

— Деза-те.

Къамболата мел балачоа тIехьа: «тIаккха, кхы фуд?» — аьнна хаттар долаш санна хеталора. Из кхетадеча Хьусена: «Кхы хIама а дац» аьлча санна баламаш озар. Йист ца хулаш цхьа юкъ йоал. Эггара тIехьа а ше дена гIулакх дIахьоаду Хьусена.

— Къамболат, дукха бензин да-кх цу вай шофера тIалаттар. Алапи кIал ца соцадой са-м дац цунна де хIама. — Ишта а Хьусена вувсаенна ваьгIача Къамболата са къамарге доаладу цу дешаша. Шофер сенна бехке ва? Къамболатем цун сесаген машин дIа-са хехкаш маьхах наха телаш доага ма даьдий бензин-м. Алапи кIалсоцадича-м Мусас юха ма лотаергйий «фу» ала мара ца дезаш латта цIи.

— ХIай? — экх Къамболатага. — Алапи кIал соцадергда? Цо меннад мотт хьона из бензин? ХIай?

— Из хац сона. Ваьча балха норма доагIар дIадаьккхад тIера, вож дахьа моттиг са-м яц.

Къамболата Iо а теIе ший ерстача фоартан тIа тIоара IотIатох.

— IотIадилла хIаьта уккхаза, дахьа моттиг еце. ДIаязде райисполкоме аз машин сай гIулакха а леладаю, йазал бензин а доагадаьд, аьле.

— Иштта да а да из-м, — йоах Хьусена сатийнна.

— ДIаязде хIаьта долче. Фу деш латт хьо? ДIаязде, Iема вий хьо. ХIанз са коанаIарга латт ала а мегаргда хьона.

— ХIана латт из хьа коанаIарга?

— Хьа фу гIулакх да цунца, яьй къонах? — Хьай каьхаташпара болх бел хьай, яьй! Хьо-м шиноа хинна машина тIехьаваьнна ма лелий. Са бухгалтер а волаш-м леладергдац Iа уж гIулакхаш, — хоаддаме оал Къамболата истола тIа пIелг а бетташ. — ДIаховлда хьона.

Хьусен майрра дIатIавода цунна. КIеззига Iо а теIе Къамболата нийсса дIабIара а хьеже истола тIа пIелг тох цо а.

— Хьа бухгалтер-м хац сона, укх райкомхоза бухгалтер волаш-м леладергда, — оал цо Къамболата санна хоаддаме. ТIаккха команда елча санна хьайззе юха а вийрзе аравоал.

Къамболата цхьа юкъ йоаккх Хьусена чIоаггIа тата а деш тIатехача наIара бIарахьежаш вагIаш, тIаккха кителa качмат хьа а даьсте доккха са доакх.

Телефон а я тахан Къамболата моастагIа а хинна хьувзаш. Шозза вIаштта бийкар цун гургал. Катехе трубка хьаэц Къамболата.

— Я райкомхоз! Со ва. Хьо малав? Отделене управляющи ва ях Iа? Дика да волче. ТIаккха фу эшар хьона? Машин? ДIаенай шо долча. Фу гIар я Iа ер, яьй къонах? Вайнаьха меттала хьога дIа-м ях машин дIаяйтай. Сона сенах хов из мича яхай? Новкъа ахка яха хургья! «ТIох» аьле трубка IотIа а техе, кителa цхьаькха а чопилг хьабоаст Къамболата. Телефон-м цIаькха а техар. Бакъда, хIанз машин хьоайинзар. Къамбулат а, Хьусен а, шофер Муса а райисполкома заседане хьийхар цо.

— Заседане? — аьнача висар Къамболат. Садикъа а хийтта кителa качмата тIакхайдар из, ше из тхьовре а даьсталга диц а денна. Уж заседанеш чIоагIа гоама я Къамболата. Гоама хинна а ца Iеш кхера а кхер из-м царех. Хьусен а Муса а цига хьийхабецаре-м цхьа моллагIа йола заседани ма лоархIаргьярий цо из. Цига-м баге а гIоттаяь, набара тар кхийтача санна дIавагIарг ма варий из. ХIана-м вагIаргвий - хьогI. Дика дагадоагIа Къамболата иштта заседане тIа а вийха района финансови отдела заведующи волчара ше дIаваьккха. Иштта ваьккхар культуран отделера а. Совхоза директор волчара-м райкома бюро тIа а вийха ваьккхар. Вешта дIаваьккхавале а дукха юкъ ца йоаккхаш, хи чу юха чукхесса чкъаьра мо кхыча балхаш тIа ма ахийтавий из. ХIаьта хIанз-м, кхы а дукхагIа догдоахилга ма йий цун. ХIана-м райисполкома председатель гаргара саг ма вий, га ца доаккхаш Iерг мичав из. Цу уйлаша саметтадоаладир Къамболата...

Делкъел тIехье яр Къамболат райисполкомера аравоалача хана. Коридора чу а арахьа а латтача нахах цхьаккха саг шийна ца гуш санна куро тIех а ваьнна столови йолчахьа вахар из. ВIалла шек воацаш чуваьлар Къамболат столове а. Дехьара а сехьара а хьакхайкаш наха ше истолаш тIа дIавеххашехь, царгахьа кулг а лостадаь буфета тIавахар из. Пела дизза хьадоттийта коньяк ши къург мара ца беш дIа а менна, цхьа шуша киса а елла араволавелар. НаIарга духьалкхийттача Къамболата ноанахошха хулаш волча Билана городе коартолаш йохка йига машин йийхар. Райкомхозе дIавола, цигга дувцаргда вай ала веннавар Къамболат цкъарчоа, бакъда из ца а оалаш кулг лостадир.

— Лургья машин а.

— Наха луш бола мах а лургбар аз! — иккхар гIадвахача Биланага.

— Безац мах! Ахка гIойла из машин! — аьнна, волавелар Къамболат.

— ДIа маца воагIаргва со? — аьнна, тIехьаккхайкар вож.

Цунна юха тIа а вийрза цергаш къодайир Къамболата.

— Ши пIаьраска цхьан деча! Мегаргдий?

Билан цо леладечох ца кхеташ баламаш эзача латтийсар.

Къамболат чувеча цIенна чIега боаллар. Геттара кораагIваьлар из цох бIарг кхийтача. Шозза-кхозза наIарах из шийпопа гударг мо болла мIарга техар. Цох хIама хиланзар, Iабе даьна а ворххIе даьна а наIалт а аьнна отаргахьа хьедар из. Ваба бе а боаллаш довна воагIа саг санна бирса тIавера из наIара.

ЦIагIа чу а ваьнна Iохайна, шийгарча шуша чура цхьа ах пела мара меннадацар Къамболата ена Iаби хьаэттача.

— ХIа-а, кхаьчар хьо! — аьлар цо сесага цхьа во бIара а хьежа, граната йоллаш мо шуша хьабе а елла. — Дош даьра дацар хьона цу хьаь юккъе ер шуша ца техача.

— ХIай! — иккхар цецъяьннача Iабега. ХIанз мара хезадацар цунна маьрагара иззаморг а цох тара дара. — Сона тоха езац из-м, хьай шофера тоха Iа! — ВIалла шек а йоацаш Къамболатагахьа кулг а достадийя магIа а яьле Iохов Iаби.

— А, хьона тоха езаш яр ер-м. Фу деш яьгIай хьо цига хIанзалца?

— Хьа шофер вахандаь яьгIайкх! — аьле мара тIачовх Iаби, шофера мел даьр такха дезар из волаш санна. — ХIа аьнна цIагIа дIачу а яьнна Iоха а фуд - малад ала а са кхелехьа «тIуттI» яха волавелар-кх, дукха ма вахарг, тIаккха дIаиккха вахар. Фу ха я машин ца кхеташ сагIадехарг мо новкъа со латта, — яхаш леткъар Iаби.

— ХIанз денз дуккха а латта езаргья хьа.

— Дади вахача кашора латтаргья пунца ца яха-м.

— Пунца кхы гIоргьяц хьо.

— Ай вIаштIехьа саг мичав из-м, наьха коанаIарга дIа а этта ше яха «тIуттI» а тIехь.

— Кхы вай коанаIарга «тIуттI» а ма аргдац цо. Хьа наьна коанаIарга а аргдац. — Къамболата Iо а детте пела айду, «Цун хьамара дIамаргдакх вай ер» аьлча санна. Цу дешаша гIадйинга Iаби маьрага хьоасталу.

— Даьллахь дIаваккхалахь из. Кхывар кораргва хьона.

Къамболата хьал а гIетте истола тIа бий тох, шуша а пела а кIалтIа кхоссаш.

— Воаккхаргвац аз из дIа! Хозий хьона! Воаккхаргвац!

— Дала хьа качара ма воаккхалва из хIаьта.

— Со ваьккхав дIа!

— ХIай? ДIаваьккхав? ХIанз? — Iаби хьал а гIетте цунна хьатIайолалу. Къамболат Iо а теIе, хьанашка бийнаш а гIортадийя Iабена духьалвера.

— Машин бахьан долаш.

— ХIанз хьадаьннал, райисполкома председатель хьай гаргара саг ва ма яхарий Iа, — аьле, човна тIа тух хьоарп Iабе.

— НаIалт хилда цунцарча гаргалона а, цун ворххIе даьна а. Из варцигI-м массарел хьаьрагIа хиннар! — аьле цIогIа хьокх Къамболата. ТIаккха Iокада волалу. — Сайхурдаь царна духьал латта со, машин хехкаш лела хьо. Аз машин кхай тIа яхийтай ях, отделене телефон дIатехача кхаьчаяц йоах. ТIаккха вена шофер хьаэттар. «Укхан сесаг даь - цIа йига воагIа со» — йоах-кх да хьакхийца валларгo, сона пIелг тIа а хьежабеш. — Аз маьхах машин мел яхийта моттиг а дIайийцар.

— Аз аьларий хьога водар карагIдаргдолчох тара да цун сибат, аьнна. ЛадувгIа а мича тигар Iа сога-м, — Доккха са а даьккхе Iохов Iаби.

— ХIана малагIча балха вохийтаргва хьо цар? — аьле, шийна дукхагIа дагадоаллар хоатт Iабе. Кердача балха машин хургий ецийха йоаллаш санна.

— Набахта вохийтаргва хIанз!— ше доассадаь пела истола тIа IотIатехе Iаби тоссайолийт Къамболата.— Суде дIачулу дош!

Iабе ши бIарг къамаргаш Iайдача санна тIабоагIа из хезача. Къамболата цунна дIамерий кIал а вахе цергаш къодаю. — ХIанз дIаухаргья хьо нанаьрга фуд хьажа! Комараш дIа-м даьра яьлар хьона укхазара яраш-м. Массазза а хулаш яц уж-м.

— Ма тоаделар ер хIанз, — аьле доккха са а даьккхе, корта оагабу Iабе. Хьо лоаце аз фу дергда?

Цу хаттаро висар а кораагIвоаккх Къамболат.

— ХIай! Iайха фу дергда аьлар Iа? Хьай наниг йолчча дIа а яха Iоховргья, кхывар коравалца. Iема йий хьо. ХIанзе яха мара а езац, аьле бийнаш а дийя сесага тIаволалу из...

Кердадар чIоагIдеш, къоабалдеш

Або МАЛЬСАГОВ

Ведзижев Ахьмада творчествах йола этюд

Вай ханара ГIалгIай советски литература дегIадоаладеча лоархIаме моттиг дIалоацаш болча писателех цаI ва Ведзижев Ахьмад.

ТоъаI ха я Ведзижев Ахьмада эггара хьалхара говзаме йоазон произведени кепа теха араьнна. Цу хана дена цо язъяьй дукха стихотворенеш, кепа теха арахийнад массехк повестий а дувцарий а сборникаш. Царех дика лоархIаме дола дакъа эрсий меттала кепа детташ а дийннад ара.

ХIаьта а Ведзижев укх тIеххьарча ханнаьлца дешараштa поэт хиларах мара вовзацар. Ший поэтически произведенешта юкъе поэта карагIдоалар дикача поэтически формаца кIоарга уйла гучаяккха. Цу произведенеша уйла йойтар, дикачунна тIахьехар, вочунна, тIехьадисачунна духьал воаккхар.

Форманга диллача уж зIамига стихотворни миниатюраш яле а, уж геттара ювзаенна яр вай заманца, вахарца, бувцараш вай советски нахи, цар хьашташи гIулакхаши дар. ХIаьта из яр поэта кIезигача дешаша, хIамай керттерча белгалонаша вахара доккха сурт-сибат гучадаккхара йола говзал.

Цудухьа зIамигача стихотворенетIа а Ведзижева хьахьокхар вай вахарах дола бIаьрчча сурташ.

Ведзижев Ахьмада тIеххьарча шерашка язъянь йола стихотворенеш соешаш гуш хулар цун поэзи вай советски нах а, цар вахар а реалистически хьахьокхара оагIорахьа дегIаьоагIилга. КIоаргга вахар довза а, из шера, философски говзаме поэтически йоазошца гучадаккха а вIаштIехьадоалар поэта.

Иштта хилар 1956 шерралца. ХIаьта цул тIехьагIа из сурт кIеззига хувцалу, хIана аьлча, цу шера Ведзижева кепа теха арахийцар шийэггара хьалхара прозай жанрах йола произведени — «Муте новраш» яха дувцар. Геттара дика, гIалгIай а, нохчий а, эрсий а меттала дукха дезаш тIаийцар дешархоша из дувцар. Цу хана денз волалу Ведзижев поэзел совгIа керда прозаически йоазонаш де, хIаьта дIахо цун творчества юкъе поэзи а, проза а цхьана йоагIаш тоъал ха йоаккхе а, ха дукхагIа дIа ме йода цун творчества юкъе поэзе жанрал проза котйоал, вешта аьлча, тIехь-тIехьагIа цо проза поэзел дукхагIа язъелга, цун пунца дукхагIа безам болга гучадоал.

Фуд-теш из? Хиле бокъо йийтеш цу гIулакха?

Хьожаргда вай.

Вайна ма харра, хIанзарча нохчгIалгIай йоазонхошта юкъера массава веце а, дукхагIа бараш шоай хана говзаме йоазош де болабеннаб стихаш язъярца, хIаьта тIехьагIа шоай говзал лакхъяларга, дегIаярга хьежжа уж бийннаб прозаически жанрашка а.

Из иштта хиннад аьнна ала йиш я кхыча халкъий литератураштa юкъе а. Бакъда, цу дешаша а жоп дац Ведзижев проза жанрага валара бахьанна, хIана аьлча, Ведзижева стихаш лакхача говзалца язъяь а, шерра маIан долаш а, дешаш волчоа пайда луш а, дукха езалуш а яр. Поэт тахьанарча заманга, вахарга хьежар, хIаьта шийпроизведенешца вахара а заман а белгалонаш дикка лакхача говзалца гуча а йоахар. ТIехьадисача къаьнача тIулакхаштa духьала увтташ йола Ведзижева поэтически произведенеш дукха езаш тIаэцар дешархоша. Уж лакхача говзалца язъяь а яр.

Цудухьа Ведзижев Ахьмад проза жанрага валар, сона хетаргахьа, из бахьан дац. Из хила дезаш да, художественни говзал лакхъяларал совгIа, Ведзижев ха дIа ме йода шийговзаме йоазошца шерагIа, кIоаргагIа, заман а вахара а проблемаш увттае, дукхка чоалхане образаш а характераш а хьахьокха гIертилга. ХIаьта из ше мел дар прозаически жанраша санна вIаштIехьдалийтацар кхыча «лоацача» жанраша.

А. Ведзижева стихотворенешка а гуш бар Ведзижева дукхха а чоалхане образаш хьахьокхара бола безам. Поэзе средстваща писатела вIаштIехьа ца йоала дукхха а чоалхане а образаш хьакхолла вIаштIехьдоалийт прозас. ХIаьта цу поэзе рамкаш «шеръяра» болча безамо воалаву Ведзижев прозаически жанрага.

Иштта вера А. Ведзижев прозай жанрага.

ХIара арайоалача произведенеца лакхлу Ведзижев Ахьмада йоазоний говзал. Из геттара белгала дика гуш да вай Нохч-ГIалгIай книжни издательствас укх тIеххьарча шерашка кепа я теха арадийннача «Напсата нус», «Лар» яхача писатела кердача дувцарий сборникаш тIа. Вахарцара безам, вай советски нах къахьегара, шоай вахар хоздара, тоадара, адамашта юкъера вошал чIоагIдара, яхача замах юхедисача воча гIулакхашта меттахьа хIама тохара нах тIахьехар — из я писатела кердача сборникий лейтмотив, из ба цар чулоацам.

Тайп-тайпара да Ведзижев Ахьмада «Напсата нус» яхача сборника юкъе даха дувцараш. Царна юкъе да революце хана а, хIанзарча советски наха космос караерзаяра а хетадаь дола дувцараш. Цар гучайоах советски сага оамалаш, цун дега хозал — «Напсата нус», «Хьоашал», «Къонах ваьв», «Лаьтта», «Вахар», «Наькъаш къаст», «Ший нах», хIаьта замах тIехьабисача, харцахьарча нахаца къовсам лоаттабара нах тIахьехаш дола дувцараш а да сборника юкъе.

Сборника тIа долча дувцараштa юкъе белгалболаш чакхбоал автора вахарца, кердачунца бола безам а, вай советски наьха вахар хоздара, тоадара, адамашта юкъера вошал чIоагIдара, вочa, харцахьарча нахаца болча къовсама цо наха бу тIахьехам а.

Сюжетах а композицех а дувцараш башха шоайла вIаши дувзаденна дац, хIаране цхьаьца керда хIама гучадоаккх цар вай вахарцара.

ХIаьта а дувцарий сборник художественни цхьа произведени йолаш санна да. Из хIанад аьлча, из да сборника тIара деррига дувцараш советски сага вахар дувцаш а, цудухьа вIаши дувзаденна а хиларах. Цар гучайоаккх цун хозал, къахьегамцара гIозале, нахацара бевзам, хIаьта цхьаккха а къахетам боацаш духьала увтт, «оасар ду» цхьацпайолча моттиге вай советски хозача беша яьнача «бIехача баьцашта».

Сборник хьаделлалу «Орден» яхача дувцарца. Цу тIа дувц культах дийнача оуламех, хIаьта хьахьокх цу шерашка а вай Советски Союза экономика а, Iилма а, культура а дегIаихалга. Гойт боадонии сердалонни юкъарча къовсаме сердало котъьнналга. Вай кхетаду Ведзижева из тема Максима Горьке аьннача бесса — «къахьа бакъдар хозача оапашца ада, тоадаь доацаш», нийсача партийни позицеца хьахьокхар. ХIаьта из дувцар дола а лу культа личностах даьнна зуламаш парте дIадахарна.

Чехка йода ха. Вай мохк коммунизма новкъа ба. ЛоархIаме гIулакх да чехкагIа вахара никъ кхетабар.

ХIаьта писатело оттаду деккар а, кердадар хьахьокхар а, цунна нах тIахьехар а да. Из кердадар хьахьокхара писатело шийговзаме йоазошта юкъе увттаю вай ханарча советски наьха вахарцара чоалхане морально-этически проблемаш. Цу проблемашта хетадаь дукхха дувцараш да писатела укх сборника юкъе а— «Наькъаш къаст», «Малав бекхе?», «Ший нах», «ГIанахьа». Царна юкъе дола къамаьл да советски кердача наьха лакхарча деккарех а, дувлача цхьадолча гIалатех а, уж тоадарах а лаьна.

Ведзижева произведеней турпалхой ба тайп-тайпара советски нах, хIаьта цар чIоагIдераш — керда вахарцара гIулакхаш да. Дешачунна йицлургьяц «Малав бекхе?» яхача дувцар тIа вувцача Султана образ.

Хала да цун да Орца санна болча нахаца къовсам лоаттабе. Цу дувцар тIа авторо оттаду деккар да — уж тIехьадиса гIулакхаш леладу нах вайна юкъе хилар шоашта гушехьа а, царна духьала ца бовла нах бехке белга.

Иштта Зайнапа вошас Султана а, шийгIиша даькъаза яьначул тIехьагIа из дале а, кхетаду, хинна даьнначун бехка дакъа шийга а яхоачилга, хIана аьлча, даьна духьала ца валар духьа цо а хIама динзар ЗайнапагIа из зIамига йолча хана дешийта.

Писатела дика бIаргагу къахьегача наьха вахар а. «Лаьтта» яхача дувцар тIа шийхана дукхха бIаргадайнача воккхача саго йоах:

«Деррига а беркат ма дий лаьтта... Хам беш гIулакх де деза лаьттана... Нанас бер мо адамаш кхоабар лаьтта ма дий».

Ведзижева дувцараштa юкъе вайна корадоагIа халкъа хьакъал, маькарло гучайоахаш дола гIалгIай халкъа кицаш а, афоризмаш а. ХIаьта царна юкъе белгалйоал деррига советски литературана уж гарга долга хьахьокхаш йола оагIош а.

Нагахьа санна Ведзижев Ахьмада произведенеш йоашхаш цар керттера белгалонаш вай ювца делча цун дикагIйолча произведенеех ала доагIаш да кIоажамо сийг тIаэцаш санна уж цун говзаме йоазонаш дешараша тIаэцаш хилар, уж цар дегашка дувшаш хилар.

Дешараща даим дагавувлаш, цар дог тешадеш хул писатель ше язъяьча произведенешка. Цун моллагIа дола сборник дийшача вайна гучадоал шийторонашка диллача мел кIоарга уйла ю писатела, масала— «Къонах ваьв», «Наькъаш къаст», «Малав бекхе?». Кхыча произведенешка вайна гучадоал ши духьа дувцачарна, моллагIча воча хIамах ца къеккачарна писатель боккъонца духьал отташ волга. Царех да «Бехкам», «МелIа» «Тамашийна гIа» яха дувцараш. Шийна эггара дукхагIа езача темана хетадаь да писатела «Коммунист» яха дувцар. Укхаза вай дика кхетаю автора айенна легагIозале. Шийдега безам, дега эггара бочагIа йола уйлаш дIахойт, дIайовзийт писатела нахага. Цудухьа доасталу наьха дегаш а, цудухьа из из вай массане веза а. Эзараш дешараш ба цун кхоллам бовзаш а, хIаьта тIехдукха из безаш а. ТIехь-тIехьагIа Ведзижева дукха произведенеш вай вахара юкъе йоагIа, уж школашка, институташка Iомаю, эрсий меттала йоазаш кепа етташ араювл. ХIаьта цун произведенешкара цхьадолча дешаех наха юкъе лела кицаш хиннад.

Вай дувца Ведзижева тIеххьара ши сборник хIарадар шийна юкъе дика дувцараш долаш хиларал совгIа, шоайла уж дувцараш дика вIаштIехьдаьха а да. Уж хIарадар шийтайпара хиларал совгIа, царех хIаране дешачун уйла тIа а ов, дийша валлалца тIера а валийтац, хIанзхIанз фу хул-хьогI, яхаш. Дувцараш шоайла вIаши дувзаденна хиларах сборниках цхьа книжка, цхьа произведени хеталу.

Ала доагIа, Ведзижев Ахьмада хIара керда дувцарий сборник — писатела говзало керда баьккха гIа ба, аьнна.

Цу кердача сборникаша кхы а чIоагIлу Ведзижев Ахьмад прозе жанрага шийханнахьа а, нийса а валар, цу жанре цун йоккха котало хилар.

Ведзижева поэзен юкъе кIоарга, йоккха уйла, кIезигача дешаща хIаман белгало гойтар вIаштIехьдалар санна, цун проза юкъе а вайна гуча я из белгало.

Шийпроизведенешка писатела лоархIаме проблемаш увттайро а, из вахар шерагIа довза гIертаро а лаккбу Ведзижева йоазоний лоархIам.

ХIаьта а ала доагIа Ведзижев Ахьмада произведенешта юкъе цхьаццадола кхоачамбоацараш а, ледара язъянь йола бIаьрчча произведенеш а нийслулга. ДукхагIча даькъе, хетаргахьа, из хул писатела цхьайолча хана шийпроизведенеш сихлуш язъендаь, цар тIа кхы а дIахо болх бе, уж тоае сатем боацаш кепа еттандаь. Ведзижева цхьадола дувцараш тара хул художественни очеркашта, зарисовкашта, шоашта юкъе болча турпалхой шIераш хийцаяле а, дувцаш дола гIулакхаш мича а маца а хиннад писатело ца гойте а. Иштта да «Лар», «Лоапа зи» яха дувцараш.

Писатела цхьайолча произведеней ларда вахара юкъе атта нийслуш йоаца сюжеташ а ситуацеш а нийслу, хIаьта цар дешачун тешам а лохбу. ХIаьта а цар, цу цхьайолча произведенеша, белгалбац писатела творчества бола лоархIам.

ХЬ. ОСМИЕВ.

ПОЭТА ДОШ

БIаь шерашка хи талгIеша
Кхера шаьрбеш санна,
Цхьа ха йоаккхаш хьай дагахьа
Шаьрдий оал Iа адамашка
Iайха оала сийрда дош.

Хила кхесса жовхьар-гала
Бухе йодаш санна,
ХIара сага дег чу дужаш,
Цун цу сина тоам беш оал Iа
Iайха оала сийрда дош.

Сийнча сигал гIетта лела.
Кура лаьча санна,
Лоамех дувлаш, довкъаш
кхайкош,
Ткъама даьнна ловзаш ма лел
Тахан, поэт из хьа дош.

Йоачан йоагIаш гаьнна лакхе
Къувкъа из ди санна,
Тата долаш, зовне да-кха,
Гаьна, гарга ховаш да-кха
Цу хьа иллей хIара дош.

1966 ш.

ДОККХАЛ СЕНАХ ДЕ ЙИШ Я

Доккхал ма де!
Цхьанна сагa
Вас хургйола хIама ца деш,
Сага дега
Чов хургйола дош ца оалаш
Ваьхав, яхаш

Доккхал ма де, —
Из хьо вIалла вацар аьнна
Хургдар да
Доккхал де Iа,
Веза новкъост!
Бала кхаьча бIарза хьайзар
Хьаьста вале,
ГIайгIо лаьца шийла дог хье
ЦIоахдаь вале,
Доккхал де Iа,
Визза воача сага деккар
Иштта да.

ЛОВЦА

Хьаша-да чулеста
Коа-карта боагIа никъ,
Из кизга Iоакъа мо,
Хьа шаьра хилба.

Зулама тIалеста
Хьарамле йола никъ,
БIоага чу нитташ мо,
ЙоархI яьнна хилба.

ДИКАЧА НАХАХ

НАЬХА ТЕШАМ БЕННАР

Ши шу а даьннадац Магомаев Дудара Юсап «Гехинский» совхоза шолгIачу отделене управляющелла хьожаваь, цхьабакъда, дукха хIамаш хувцаденнад отделене цу лоацача юкъа. Ерригача Урус - Мартана районе а эггара тIехьаюсаш хинна из отделени хIанз дикагIчарех паI лоархIаш я.

Юсап кхетадеш вар шийна хьалхашка латта декхар хала долга. ТIехьабуса боахам тоабе безаш вар из. Из лоархIаме гIулакх кхоачашдара шийн низи хьинари кходац коммуниста. Ди-бийса ца къовсаш къахьег цо. Пайда ца эцаш йола торонаш гучайоах, кхоачамбоацараш дIадахара нах оарцагIбоах, царна фу эш хьож. Шоай йоакхо еш, лоархIаш, шоашца дагавоалаш, нийсадар дIаэцаш хиларах шоай кулгалхочох теша болалу болхлой, цо аьннар чакхдаккхара низ дIакхоачар ду.

Юсап управляющелла хьожаваьча 1963-ча шера 160 эзар сом зе хиннадар отделенена. Цхьаккха дакъа дацар боахаме пайда беш. Доккха зе хулар ялаташи кхыйола культураши кхеярах, хьайбаш леладарах. 54 эзар сом зе хиннадар отделенена духхьал 40 гектара тIа тхьамка кхедарах. Кхыметтел йий ховш в яцар отделене 72 гектар хула, башха-дика сомий беш. Хьу мо лакхача кIомало къайлайихьа латтар из. Массехк шу дар сомий беш цIеп ца ю, гаьнаш па йоIа, царна молхаш ца тоха.

Лаьтта тIехига ахар, минеральни моттигерей удобренеш кIезига яхкар бахьан долаш а во гIулакх дарах а хIара гектара тIара 8—9 центнер мара чудахьацар ка бола ялат, 14—15 центнер мара яхьацар хьажкIаш, 80—90 центнер мара ялацар хIара гектара тIара шекара свекла. ДIахо ишта лелабе йиш яцар боахам. Из кхетадеш вола Юсап боахам дегIабоалабергбола торонаш леха ваьлар.

— 40 гектара тIа тхьамка хьалкхедеш 110—115 саг вар отделене. Хьадеш хайра хIама а доацаш, къамаьлаш а деш Iохайше багIаш хулар тхьамка кхедераш. Нах дукха хилар дар новкъа хиннар. ХIаьта хьежа а хьежа, нахаца дага а ваьнна 20 саг мара витанзар аз тхьамка кхеде, хIаранена тIачIоагIдир ах-ах гектар тхьамка яхаш дувц Юсапа.

Тхьамка дукхагIа кхедарга хьежжа алапин премиальшин дукхагIа эцаргхиларах дIакхетабир болхлой. Дика беркат дальар цу гIулакхах. План 10 центнер мара йоацача хIара гектара тIара 13,5 центнер тхьамка чудера отделене 1964-ча шера. ВорхI эзар сом пайда бальар цу шера, тхьамка леладарах, цул хьалхарча шера 54 эзар сом зе хиннача. Ишта дика пайда хилар болхлошта а.

Юсап управляющелла вахалехьа тхьамка леладе ца тугаш хиннача болхлоша дика кхетадир из геттара пайдане культура хилар. Тхьамка дIадувш йола майда шерье ловш бар уж. Цудухьа, дIадахача шера 60 гектара тIа дийра тхьамка, хIара гектара тIара 15 центнер чудера из.

Ткъамка кхедеча звеношта юкъе эггара дикагIа хьокхам баьккхар Байсаева Патус кулгалдеча звенос, юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара 18—19 центнер тхьамка чудера звенос. 20 гектара тIара 32 тонн докъадаь тхьамка дальар цуна.

Цхьабакъда, дика хьалкхедаьча тхьамках бизза пайда эца йиш йолаш бац болхлой из докъадара эша хьалаш ца хиларах. Сушилкаш яц совхозе, из бахьан долаш чу а кхуьхьаш болхлоша нюаш докъаду тхьамка. Цудухьа эггара вогIча сортах мара чакхдалац из. Воча сортах хиларах 1800 сом мара телац паччахьалкхено тхьамка цхьан тоннах, дикача сортах долчох 3300 — 3600 сом луча. Цул совгIа, 180 сом тел болхлошта докъадеча хIара тонн тхьамках. Цудухьа боккъонца уйла е еза совхоза кулгалхоша сушилка сихагIа хьалъяра.

Дукха къахьета дийзар отделене сомий беш тоаеш. КIомал дIабаккха, гаьнашта юкъера йовкъаш шоззакхозза аха, мегаргйоаца ткъоврош дIа а йоахаш яIа, молхаш етта а хий дилла а дийзар беша. Иштта Iупал дарах хьалхарча шера 32 тонн сом бальар бешара. ХIаьта соахка 213 тонн бальар сом. Укх шера 300—350 тонн сом баккха лерхI беш лелераша. Соахка дика ийцар цар алапи, дуккхьал премена лаьрхIа 150 сом делар хIара болхлочоа.

Шортта пирдаьнна кхо латтар отделене ферме кхашка дIа а ца хьош. Юсапа управляющелла венача шера дика пайда ийцар цох. Из деррига а кхашка дIадихьар. Из бахьан долаш дика хьийкъар отделене хьажкIаш, шекара свекла, кхыйола культураш. Юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара 190 центнер чуера цига шекара свекла. ХIаьта Косумова Зулайс, Хамзаева Кхокхас, кхычар кулгалдеча звеной членаша 300—350 центнер свекла яьккхай хIара гектара тIара.

30 центнер баьккхаб отделене кеп, 24 центнер чуденад хIара гектара тIара гурахьа дийна кIа, 27 центнер фуалъяьха хьажкIаш. ХьалхагIа кхоачашъеш ца хиннача Юсап веначa шин шера кхоачашъю отделене шура яккхара шера план а. Доакъараш Iалашдара, доярка къахьегама дисциплина чIоагIъяра теркам тIабахийтар Юсапа, из пайдане хилар.

Укх шера кхы а дикагIа хьокхамаш даха лерхIаш я дика организатор Магомаев Юсап керте латта коллектив. Хургболча хьувкъама лард йоллаш латт хIанз отделене. Шекара свеклаи хьажкIаши дIаюврггйолча хIара гектара тIа 10 тонн кхоачийташ пирдаьнна кхо диллад, гурахьа дийнача ялаташ тIа 2,5 центнер минеральни удобренеш тайсай. Ремонт яьй ерригача тракторашта юртбоахама инвентаран.

Хиш дехка лаьтташ шердара йоакхо еш ва хIанз Юсап

1963-ча шера вIалла дацар отделене хиш дехка лаьтташ, хIаьта соахкеи цул хьалхарча шереи 400 гектар гарита карадерзадир оаха хиш дехка лаьтташ, хIаьта укх шера 200 гектар кхы а тIакхетаргья царна. 400 гектара цкъа хий диллад отделене. Шекара свеклаи тхьамкеи кхедергда оаха хиш дехкача лаьтта. Лакха хьувкъам чубахьаргба укх шера хиш дехкача а иштта хиш ца дехкача а лаьтташ тIара, — йоах Магомаев Дудара Юсапа. Тешавеш да цун дош.

Ам. ПЛИЕВ,
тха собкорр.

● Импровизированни тохкам. ● Ше ар нийса оал. ● Математика эзац Джанджгава Лейлайна. ● Кхоллаше а ховш хиннад е Iомаяларах хайнад? ● Мишта хьахила йолаеннай «счетни машина»? ● Iалама тамашийна эксперименташ.

АЛАПАШ ЛЕРХI ЛЕЙЛАС

* * *

Эггара хьалха бе дена книжка дагадоаццаш хьанийсъенна абзац: «Цхьабакъда, Москве юхаяха йиш йолаш дацар. Лазареташка выступленеш е лаьрхIар Татьяна Петровнас — массехк саг вар уж, — тIаккха саметта дера. Городок кхыметтел цунна эзаяла а яь...»

— Цхьа бIаьи ткъаьи шийтта алап!

Школьни форма а ювхаш, Iаьржа бIарг, хьатара бос болаш йолча йиIиго цу сахьате жоп лу. Массехказа тувла а денна, тхоайла нийса дий а хьожаш, оаха, юххера а, соцадир: алап белггала 132 хилар. Логически тохкама юкъекхуваш цхьа ха яьккхар оаха:

— Гидрокортизон?
— Кхойтта.
— Трансконтинентальный?
— Ткъо.

Тохкам дIахо беш ба. Оахош тхоашца хьадена книжкаш хувц оаха, аргI-аргIа деш, цIаьхха юха а сецаш. Деша из йиIигига дIа а лийя, хьахьоккхал оал оаха кховзткъе ворхIлагIа алап, бIаь ткъаь иттлагIдар, кховзткъе дийтлагIдар. Нийса оал. КIоаргга хьаь чу хьулаенна йоаллача «счетни машино» геттара дика бу болх. Ши бIаь ах бIаьннега дIакхачча доахкаш да лоархIаш дола алапаш.

Тхона хьалхашкаръяр пхийтта шу даьнна Джанджгава Лейла я — город Тбилисе 66-ча школе ийслагIча классера дешархо. Кхыяраш санна йиIиг я из а, классе дика дешарех а яц. Математикана тройкаш я Лейлай дневника тIа, двойкаш а я. Журналистка хила безам ба цун.

Уж тамашийна хIамаш мичара хов Лейлайна. Даьгеи наьнагеи хьежжа хиннайола-те из? Дан нанеи бухгалтераш ба цун.

— ЗIамагIа йола йиIиг иштта хIама ховш хилар, — йоах даьша, — дага а доацаш гучадаьлар тхона. Тхо тхоаш цу тайпара хIамаш ховш дац.

Берий бешара йоаллашехьа а, Лейла деша а лархIа а Iомаеннача хана «считалочках» ловза дог доагIаш яр из: дешаш Iодешар, тIаккха цу сахьате царца масса алап да ала дезаш дар.

Берий, кхыметтел хабар геттара шаьра дарий а, къамаьлаца наггахьа мара нийслац дIаьха дешаш. Кхолламо шийна енна счетни говзал дIахо лаха а еш. Лайла юкъ-юкъерча дешашкара предложенешка яьлар, предложенешкара — абзацашка. Из берий ловзар Лейлайна дицденнадар, цхьабакъда, гучох, ше дага а доацаш цунга алар дIакъаьстадац цунах. Дага а доацаш, ши шу хьалхагIа, подругашца «Пионерски правда» тIа хинна кроссворд йоашхаш йоаллача хана Лейлайна цIаьхха а гучабаьлар шийн тамашийна кхетам.

— Къамаьл деча хана алапаш дагар ца деш Iелой хьо?

— Аз цун уйла яц.

— Къамаьл деча хана Iайха дувцар диц а лийя цIаьхха дагарде йолалой хьо?

— Ишта моттигаш хиннай.

— Книжкаш деша хала хула хургда хьона — счет юкъе а лелхаш?

— Нагахьа санна книжка са безам тIабодаш хуле, аз дагардац...

ЛоархIамаш дара талант Лейлайгара гучаяьннача хана, из хайра Грузе просвещене министра Лашкарашвили Тамарена. Министра дехарах йиIиг дIахьекхай Д. Н. Узнадзе цIерахча Грузе Iилмай Академе психологе Института Iилмахошка.

Института директоргара, профессоргара Александр Прангишвилегара дийхар оаха Лейлай кхетама тхоаш дух тIа доахилга.

— Тамаше — счетчикаш, йиъ знак йола цифраш цу сахьате дагахьа умножать де а кхыйола чоалханера действеш а е, бIарччa гувна юкъе масса цIилеторг я нийса хьаоалаш бола нах нийсбеннаб дунен Iилманна... Цхьабакъда, из шоай мишта вIаштIехьдоал хьаала царех цхьаннена а хац. Шийн тайпара счетчик я Лейла — хIара дош массаза оал сихха-сихха цифрана тIа цифр тох цо, чоалханера математически операцеш ца а еш. Цхьан дешаца а массехк дешаца а масса знак я хьожаш хила а мег — хьа а хозаш, цу сахьате.

Лайлай боарам боаццаш бола боккха кхетам — хIанз укх сахьата къайло я. Из проблема геттара чIоагIа оаха уйла тIайохийташ я, сагах къайлагIа доахка гIулакхаш Iомадеш институт хьайоагIа дукха шераш хиларах хIаьта а. Тхона чIоагIа лоархIаме да саго шийна дага а доацаш сихха лоархIамаш е моллагIа задача деча хана цун кхетама доал деш яр фу я хар.

Кхоллача хана хинна Лейлай говзал, гучох, тренировке белггаларча боарамга кхоачаеш лакхъяьй. ДIахорча цун вахара цо дала хIама дац ала йиш йолаш да, хIаьта цхьан хана керта чу хьачуха тайп-тайпара хIамаш совдувла даьлча, цунна ховр кIезиг-дукха эшадала тарлу. Цхьабакъда, Iилмана чIоагIа хьаштдолаш я уж тайпа факташ. Iаламо цIаьхха а белгалдаьккхар сагах вайна ховш дола хIамаш хIанз а кхоачамболаш ца хилар.

Юрий ГОЛЬДМАН,
груз ТАГ-а корреспондент.
Аркадий СИМОНЯН,
АПН корреспондент.

МОСКВА. «Коммунальник» яхача московски машинаш еча заводо арахец общественни прачечнешта йола барзкъаш дутта машинаш, центрифугаш, хIамаш шаьръю катокаш, кхыйола оборудовани. Мехка дукххача городий адресагIа а доазол дехьарча 15 мехка а ухийт предприяте шийн продукци. Дукха ха йоаццаш укхаза болх бе йолаеннай керда сборочни цех.

Укх шера завода болхлоша декхар даь шоашта тIаийцад хьалхарча квартала план йиллача ханал хьалхагIа кхоачашъелга, кердача продукце 14 опытно-экспериментальни образец арахецилга, 300 тоннал кIезигагIа доацаш Iаьржа металл кходелга.

Сурта тIа: кердача сборочни цехе барзкъаш дутта машинаш вIашагIйохкаш боахк.

В. Кошевой сурт.
ТАСС фотохроника.

СПОРТ

КIалтохаргах латар

Йистеьннай шийн лоIамерча кIалтохаргах латаш РСФСР-е хьалхара моттиг яккхара Грозне дIахьош хинна яхь. Цига дакъа лоацаш хилар — Якутера, Бурятера, Иркутски областера, Мордовски АССР-ра, Къилбаседа Кавказа республикашкара, лоацца аьлча Российски Федераце республикашкарей областашкарей 27 команда.

Дагестанерча Муслиевца летар вай сборни команда тренер Багаев Дэги. Сакъердаме бар царна юкъе хинна къовсам. Юххера Д. Багаев котваьлар.

КIувса тIа арабаьлар ах-юкъера дозал дола Мадаев Супьяни (грозненец) Мордовера вена хьаша Кокурин Владимири. Уж шаккхе а низ болаш спортсменаш ба. Дика хов царна техника латара юкъе йоалае. Цу къовсаме котваьлар С. Мадаев.

Дика говзал йолаш ше хилар хьахьекхар спорта мастер волча Ульбиева. Цхьа минут мара эшанзар цунна шийца латаш хинна Араев (Удмурдера) нийсса аркъал Iовилла.

Яхь чаккхъяьлча яьча итого хьахьекхар командашта юкъе хьалхара моттиг Къилбаседа-ХIирий АССР-а команда яьккхалга. Цун я 39 очко. ДIа-юха тела приз, цхьоалагIча степена дипломи вымпели елар цу командана. Кхо очко кIезигагIа мара яц шоллагIча моттиге йолча Нохч-ГIалгIайчен команда. ХIаьта кхоалагIча моттиге я Черсий - Балкхарой АССР-а команда.

Шоай дозалга диллача хьалхара кхоъ моттиг яьккхар вай республика кхаь спортсмено. Дай дозал долча Д. Багаева, ах-юкъера дозал долча С. Мадаева, ах дозал долча Ульбиева. Уж я кхоъ дошо медаль, цхьоалагIча степена дипломаш, чемпионий ленташ. Из боккха толам ба.

А. АХИЛЬГОВ,
А. КУРУМОВ.

ВОЛЕЙБОЛ

СССР-е хьалхара моттиг яккхара «А» классе чуйоагIача командашта юкъе хиннача яхье массехказза ийшачул тIехьагIа тренировкаш еш хилар Грозненски «Спартак» команда волейболисташ. Со хилар цар аргIанара тренировка еча. Эггара хьалха сона зеделар дог айденна уж болга, хIаьта хьалха ийша ма дий тхо аьнна боха ца бохаш цIенхаштта кийчлуш ба уж.

Укх деношка вай команда Ростовеи цул тIехьагIа Луганскеи яха хилар. ХIанз «А» классе чуйоагIа шийтта команда Донецке вIашагI а кхийтта цхьоалагIча круга яхь дIаяхьа кийчъеннай. Яхь укх тайпара хургья. Укх сезоне шоайла ца лайза командаш вIашагIкхетаргья, уж ловзараш йистедаьлча судейски коллеге яхьа итогаш ергья.

Вайчарца ловзаргья е командаш: «Динамо» (Москва), «Буревестник» (Харьков), «Радиотехник» (Рига), «Локомотив» (Москва), «Мач» (Московски авиационни институт), «Буревестник» (Баку).

Ала дезаш да ловзараш хало хургдолга, цхьабакъда вай «Спартак» цу яхьага дика кийчъенна хиларца цун аьттув баргхиларах теша а мегаргва.

О. НИКОЛАЕВ.

ПАЙДАНЕ ЖУРНАЛ

Укх деношка Ачхой-Мартана районни культура ЦIагIа гулбеннабар района совхозашкара, школашкара кагирхойи комсомольцаши. Царна лаьрхIа дар укхаза хинна «Къахьегам безараш мара коммунизме бахаргбац» яхача темах дола устни журнал. Из кийчдаьдар комсомола райкомои районни культура ЦIен советои.

Хоза хийтар гулбеннарашта журнала хьалхара оагIув. Из яр «Коммунизма нийсача новкъа» яхаш. Цох лаьца къамаьл дир В. И. Ленина орден еннача республике цIи хеза волча хьажкIаш лелаерий звено звеньевойс Б. Матаева.

Массанена хоза хийтар дика вIаштIехьдаьккха хинна журнал.

А. ВОЛОВЩИКОВ.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ДЕНАЛА ЭСТАФЕТА

Советски Эскара денала резерв, иштта оал № 3 йолча профессионально-технически училища дукхача группашка вIашагIъехкача тIема отрядехи кружокехи. Кагирхоша боккхача безамца Iомаю гIулакха лардаш, вIашагIбетталу тIемеи политически кийчои дикагIа баранца, Даьхен Сийлахь - боккхача тIем тIа дакъа лаьцарашца, Советски Союза ветеранашцеи турпалхошцеи.

Денала сийлен эстафета тIаийцача училища дукххача кагирхоша тIагIертта Iомаю тIема технически знаней лардаш, тIемаш даьча исторически моттигашка болхаш экскурсеши походаши ю.

Ленински райвоенкоматацеи комсомола райкомацеи цхьана вIашагIъехк денала сийлен музееш, оборонни кинофильмай фестивалаш, лекцеш еш, военни ловзараш ду, экскурсеш ю.

Хургбола тIемахой тахан кийчлу Советски Эскаре гIулакх де, довза гIерт присяган уставайи дIадехкараш, бIухой вахар, тIема традицеш, хIара бIухочун тIема говзал, тIема техника, кхыдараш.

ХIара зIамигача саго дика кхетаду советски бIухой низ царна тIема говзал дика йовзарах, коммунистически сакхетам лакха хиларах, патриотически декхар довзаш хиларах боалаш болга.

Боккхача безамца ладийгIар къонача тIехьено Советски Союза Турпалхочо Иодиса Леонидеи, тIема ветерана нов. Дякумовичеи дийцачунга.

Училище каст-каста хул тематически сайренаш: «Цу деной сийле йовргьяц цIаккха а», «Дай наькъаца», «Граждански тIема алан шераш». «Ленински комсомола деналера наькъаш».

Училища дIахьоча мероприятешка дакъа лаца бех революционни гIулакхашка дакъа лоацаш хиннараш, тIема ветеранаш, советски эскара бIухой. Шийна дагадоагIа сакъердаме хIамаш дийцар Щорса легендарни доакъой командир хиннача, кагирхой III-ча съезда делегата нов. Ленточкина, Грозне бIаь дийнахьа хиннача тIемашка лаьцача, пролетарски батальона медсестрас нов. Лиманскаяс, саперни батальона командир хиннача Сазонов Виктор Григорьевича, кхычар.

Тематически сайренаш вIашагIйохкарца, тIемахошца — тIемеи политически кийчои отличникашца дешархой вIашагIбеттабаларца цхьана кIирандийнахьа шоай къонача доттагIашца спортивни яхьаш дIахьу, военни ловзараш ду, художественни самодеятельни концерташ увттаду бIухоша.

ХIанз училище 328 саг ва 1-ча степена ГТО значокаш йолаш, 280 саг 1-тIа разряд йолаш, 150 саго дIаеннай «СССР-а турист» яха цIи яккхара йола нормаш.

Вай тIема низий турпалерча гIулакхашта мутIахьа болаш, шоай Даьхе лорае даим кийча болаш хьалкхебу кагирхой.

В. ИВАНОВ.
ПТУ-3 директора заместитель.

Доазол дехьара

ШКОЛАШ ХЬАЛЪЕШ Я КУБА

1960 шера сентябре ООН-а Ассамблее Фидель Кастрос хьатIадоагIача шера деиз мехка йоазув-дешар ца хар дIадаккхара кампани йолаергья революционни правительства аьнна хоам баьча хана Кубай доазонел арахьара дукххабараш шекбувлаш бар из кхоачашхургхиларах.

ХьалхагIа хIара виълагIа вола Кубинец е деша а, е язде а ца ховш вар. Дерригача халкъа юкъара кампани дIайолаялар бахьан долаш йоазув - дешар ца ховраш 3,9 процент мара ца бусаш кIезигбеннаб. Уж доадама бац, дунен тIа эггара кIезигагIа болча миссел мара. Цхьабакъда, терка ца дича даргдац царна юкъе испански мотт ца хар бахьан долаш йоазув-дешар ца ховш бола Кубе баха 25 эзар саг гаргга гойтяп а хIаьта иштта боккхий нах а хала цамогаш бараш а хилар. Цу тайппара 3,9 процент...

Из-м просвещене даькъе тха революце чакхдаха лаьрхIа хиннача хувцамий юхьиг мара яц. Iаьдал шийбе деллача революционни правительствана геттара воча хьала тIа корайир дешара заведенеш. Моттигерча политиканех тийша дар преподавателаш балхаш тIа дIапийсбелга, хIаьта цар цига бахийта гIерташ лийхараш кхаъ лургбола е шоашкахьара нах бар. Кубе революци котъяьннача хана юххьанцарча дешара лаьрхIа 15 эзар классни цIа мара дацар тха. ХIаьта 1965 шера июнь бетта статистико еппача даннеех 38.683 дар уж.

Батиста эхь дайна доал деча хана школаш ца тоъар бахьан долаш деша йиш йоацаш ах миллион совгIа бер дар. Революце къоастайир из проблема, ерригача школашта национализапи а яь. 1964—65 шерашка Кубе дешаш 1.267.707 бер дар — вешта аьлча деша даха ха йолаш мел дола бераш.

Из Латински Америке хIанзалца хиланза хIама да!

Доккхий хувцамаш хилар предметаш хьехара даькъе. ХIанз оттаеш латт школаи вахареи бувзам хургбола план. Къаьстта уйла тIайохийт Куба экономически дегIакхувлара даькъе юкъмоттигера дола юртбоахама дешаш Iомадара. Предметаш хьехилга укх тIеххьарча хана дикка тоаденнад.

1965 шера июнь бетта юкъерча (городий а юртий а) школашка дешаш 114.595 саг вар. 36 технически училище дешаш ва 16.535 студент.

ХIанз Кубе я 6 ветеринарно-хьайбаш леладерий училища, кхыча паччахьалкхенашкарча къамий мотт хьеха 6 школа; хьехархой говзал лакхъю 10 центр.

Халкъа Iаьдал латтача шерашка кIоаргга хувцамаш хиннад хIанзчул 200 совгIа шу хьалхагIа дена йолаш хьайоагIа Гавански университети хIаьта иштта Лас Вильяси Ориентеи яхача провинцешкара университеташи центраш а йолаш йолча лакхерча образоване системе.

ХIанз миссел дукха цIаккха а хинабац университеташка деша багIа нах. Гуманитарни, естественни, технически, медицински, юртбоахама факультеташка дешаш 29 эзар совгIа саг ва. Царех бархI эзар гаргга саго стипенди ийду. Массе тайпа дешара лагIашка — юххьанцарча, юкъерча школе, университете — дешар мах боацаш да. Кубе цхьанна а студенто мах лац дешарах.

Оскар ф. РЕГО,
Пренса Латина обозреватель.
(АПН).

Гавана, февраль. (Телефонаца).

Йоазув-дешар ца харца къовсам лоаттабу Мали Республике. Кхийнараш а бераш а ух школашкеи курсашкеи. Юрташка ахархоша шоай низаццa хьалдаьд школай цIенош. Кагийча наха общественни хьисапе карайийцад йоазув-дешар ца ховрашта хьехилга.

Сурта тIа: ахархоша хьалъяьча юртарча школана хьалхашка дешара урок чакхйоаккхаш латт. Хьехар ва хьехархо-общественник вола къона гIокказ (аьрдехьара шоллагIвар).

Кейстон—ТАСС сурт.

ГАНЕРА ХЬАЛ

ЛОНДОН, 2 март (ТАСС). «Къаман кортамукъален совета» керте латтача инарала Джозеф Анкрас кулг яздаьд Ганерча ерригача политически партей гIулакхаш дехкаш долча указа. Рейтера агентства корреспондента Аккрера беча хоамах, Iаьдалаша чIоагIа бехк бергба мичча бесса толхаяь а из распоряжени толхае гIертачоа. Иштта дийхкад партийни лозунгаш юкъе а доахаш митингаш, процессеш, собранеш, пропагандистски кампанеш елга.

ТIема переворот хилалехьа Кваме Нкрума керте лаьтта Халкъа конвента парти-яхаш паI мара политически парти яцар Гане. Кердача Iаьдалий распоряжени иштта хьалха хиннача правительства дIаяьккхача вIашагIкхийттача партенеи вIашагIкхийттача хьогге а дIаяьккхача партепеи а йоагIаш я.

Къаман кортамукъален совето иштта тIехьадаьккхад Аккрерча аэропорта районе бийсанна дIа-юха лелилга дийхка хилар. Столицера аэропорт къайла хургья моттигерча ханах сайрийна 6 сахьат даьлча денз Iуйрийна 6 сахьат даллалца. Дийхкад 6-ча марта дезде дола Гана шийн лоIаме ялара нийс шу дездарца дувзаденна хула цIейши демонстрацеши.

ХЬАЛХА ХИННАЧА ПОЗИЦЕШ ТIА

ПРЕЗИДЕНТА ДЖОНСОНА КЪАМАЬЛ

ВАШИНГТОН. 1-ча марта «машара корпуса» кердача директорага Джек Вонага дув буийташ церемони йолча хана ше къамаьл деш, США президента Джонсона цIаьхха а дийцар Вьетнамера гIулакхаш. Цо юха а керда даьккхар «цига е территори яккха а, е базаш яхка а, е экономически доал де а» гIерташ яц США яхаш хьалхагIа ше дийцар. Цо йоахар американски бIунаша Къулбехьен Вьетнама джунглешка тIом бу цу мехка халкъага «Шийн вахара никъ шийга харжийта» йиш хилийтар духьа.

Президента Джонсона цIаьхха а хьоахадир Вьетнамах лаьца переговораш яра хьакъехьара дош. Цо йоахар, хоржамаш а даь шийн кулгалхой шийга харжа йиш я Къулбехьен Вьетнамага, вIашагIкхетарах долча дешашта паргIатта шийн лоIам дIагойта йиш йолаш да Къулбехьен Вьетнама халкъ, и. кх. дI.

Джонсона иштта чIоагIа хестайора тахан 5 шу дузаши президента яхачох, «вай ханара боккъонца йола революци» еш йоаллаши йола «машара корпус».

(ТАСС).

США СЕНАТЕ

ВАШИНГТОН, 2 март. (ТАСС). герзашцарча низех Къулба-Малхбоален Азе лоаттабеча тIем тIа шийн хьашт мелд пайда эца президента Джонсона бокъо луш йола 1964 шера 10 августера резолюци юха ца яккхара предложени тIаийцар США сенато.

Цу предложенена тIехьа голосовани йир 92 сенатора, дуьхьала—5. Дуьхьала голосовани яьрашта юкъе бар сенатораш-демократаш: Морзе, Грюнинг, Фулбрайт, Маккарти, Янг. Голосованена юкъе дакъа лацанзар сенатораша Лауше, Черча, Брюстера.

МИЧАЙ БОМБА

НЬЮ-ЙОРК. «В-52» яхача американски бомбардировщика катастрофа хилар бахьан долаш яйна, хIанзалца кораянза йиса ядерни бомба йола моттиг ховш яц, аьлар 1-ча марта атомни энерге гIулакхашта йолча испански комиссе председатела Наваскуэса.

Ассошиэйтед Пресса агентства корреспондента Мадридера беча хоамах, Наваскуэса дIахо аьлар, из эггара тIехьагIа араяьннача образец йола бомба я. ДIахо хоам бир цо, катастрофа хилар бахьан долаш радиоактивни а хинна дIаэтта ялх эзар тонн гаргга бола лаьттан тIоа лабораторни тохкамаш дара США дIабахьа кийчбаь ба, аьнна. ХIаьта а, йоах корреспондента, яйна бомба хьалохача дакъа лоацаш да Паломареса 10 миль гаьна хьожаш лела 14 кема.

(ТАСС).

ЛадувгIа, хьажа

5 март, 1966 шу

РАДИО: 6.30 — Нохч-гIалгIайчен лаьтта леладархо (нохчий меттала). 6.45 — РВ-23-и УКВ цхьоалагIча программек гIолла ашараш. 6.45 — Горсете гIолла хоамаши ашараши. 7.10 — «Грозненский рабочийи» «Комсомольское племяи» газетий обзор. 7.20 — Передачай программа. 8.10 — «Сердало» газета оагIонаш тIара. 8.20 — Концерт. 8.45 — «Къона тIехье» (нохчий меттала). 16.00 — «Оаха ювц КПСС XXIII-ча съезда Директивай проект» яха беседа (эрсий меттала). 16.15 — «Март бетта белгалдола музыкальни денош» яха музыкальни передача (эрсий меттала). 16.45 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала). 17.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 17.15 — Шоана дукха езаенна ашараш яха концерт. 17.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 18.00 — Москвера трансляци. 19.00 — Къонал (нохчий меттала). 19.15 — Литературни передача. «Жабе къайле» яха Боков Ахьмада дувцар (гIалгIай меттала). 19.35 — Иллеш, ладувгIа ашараш, халхара ашараш. 20.00 — Москвера трансляци.

УКВ: 9.00 — «Подснежник» яха музыкальни дувцар. 9.50 — ЧIондаргаи оркестраи лаьрхIа дола Хачатуряна концерт. 10.25 — «Цун бIаргаш» яха школьникашта йола радиопостановка. 11.05 — «Английски композитор Бенджамин Бриттен» яха беседа. 19.00 — «Сайре дика хийла!» яха концерт. 20.03 — «Марпана» яхача спектакла монтаж (нохчий меттала). 20.52 — «Вальса мехка» яха концерт. 21.35 — «Иоган Себастьян Бах» яха музыкальни радиопостановка.

ТЕЛЕВИДЕНИ: 18.24 — «Культура учреждененшка ерригроссийски хьажар» яха пресклуб. 19.15 — «Художественни самодеятельностага зональни хьажар» яха телевизионни фильм. 19.50 — Бийса сатийна хийла шун, бераш! 20.00 — Эрсий музыка ек. 20.35 — «Къоналца юха а вIашагIкхетар» яха телевизионни спектакль. 22.10 — Кинолюбителий клуб.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, Цеча фронтовиккий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара — 2-45-48; партийни вахарен, промышленнии, юртбоахамен, культураи, письмойн отделий — 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2.41.23; зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря—2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного, культуры и писем — 2.25-72; корректорской — 2-09.20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

СФ04114. Заказ № 1167.